

ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ
Міжрегіональної Академії управління персоналом

Кафедра економіки та менеджменту
Спеціальність Менеджмент

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни **ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

тема: **Проблеми підприємництва в Україні в умовах воєнного стану**

Студентки Книжник Ксенії Юріївни

прізвище, ім'я, по батькові

Групи ІН35-12-23-Б1М (4.6з)

Перевірила Тищенко Т.І., доцент кафедри

підпис, прізвище, ім'я, по батькові,
вчений ступінь, звання, посада

Нормоконтроль Пестова О.А.

підпис, прізвище, ім'я, по батькові

Павлоград

2026

РОЗДІЛ 1.

СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Зміст підприємницької діяльності: місце підприємництва в суспільстві

Підприємництво є способом самореалізації та виявлення творчих здібностей, який, однак, пов'язаний з ризиками. Цим видом діяльності зазвичай займаються люди, готові до ризику та здатні брати на себе відповідальність.

Підприємництво є не лише видом діяльності, а й особливим підходом до ведення господарських справ. Його суть полягає у безперервному пошуку нових можливостей, орієнтації на інновації, а також у вмінні залучати та раціонально використовувати різноманітні ресурси. Незалежно від форм, підприємницька діяльність виступає одним із ключових чинників економічного розвитку та стабільності країни. Вона необхідна як для суб'єктів господарювання – фізичних та юридичних осіб, так і для суспільства загалом. Держави, чий уряди сприяють розвитку підприємництва, зазвичай досягають значного економічного успіху та процвітання.

Підприємництво, як економічне поняття, являє собою особливий вид економічної діяльності, де ключовою особою є підприємець, який ефективно поєднує ресурси, на власний ризик та із застосуванням нових підходів організовує та керує виробництвом з метою одержання прибутку або іншої вигоди для себе.

Терміни «підприємництво» та «бізнес» нерідко прирівнюють у щоденному спілкуванні. Однак вони співвідносяться між собою як конкретне (особливе) і загальне (широке). Отже, категорія бізнесу є ширшою, ніж категорія підприємництва.

Зважаючи на те, що підприємництво є сукупністю економічних взаємодій між учасниками господарської діяльності, традиційно

виокремлюють чотири основні групи суб'єктів, які взаємодіють у процесі здійснення підприємницької діяльності:

- індивідуальний підприємець, діяльність якого базується на приватній власності на виробничі активи, та який особисто здійснює повний цикл підприємницької діяльності: від пошуку та залучення необхідних ресурсів, організації виробничого процесу та збуту продукції/послуг, до оптимізації всіх цих етапів;

- споживач – це індивід, чия діяльність базується на володінні доходом. Його економічним інтересом є задоволення власних потреб;

- працівники є основним людським ресурсом для функціонування будь-якого підприємства. Вони мають потрібні знання, вміння та досвід, що дає їм змогу виконувати різні робочі завдання. Без їхньої взаємодії з виробничими засобами та обладнанням, наявним у розпорядженні суб'єкта господарювання, повноцінна діяльність організації є неможливою.

Зважаючи на вищесказане, можна зробити висновок, що за принципом ставлення до підприємницької діяльності, діяльність кожного учасника розділяється на такі групи:

- а) державна діяльність;
- б) підприємницька діяльність;
- в) споживча діяльність.

Державна діяльність – це сукупність функцій, які виконуються державою через її уповноважені органи та створені інституції, і має на меті розподіл та перерозподіл державних ресурсів. Також ця діяльність спрямована на підтримання економічної стабільності в суспільстві та гарантування суспільного порядку. Це включає збереження за державою контролю над соціально значущими, хоча й економічно неприбутковими, сферами виробництва.

Підприємницька діяльність визначається як систематична, ініціативна та незалежна діяльність, що здійснюється на власний ризик та часто є інноваційною. Її головна мета – отримання прибутку шляхом виробництва або

надання товарів та послуг. Основне завдання цієї діяльності – відповідати на поточні потреби споживачів. За своїм змістом вона поділяється на виробниче, комерційне та фінансове підприємництво.

Споживання є діяльністю, притаманною всім людям, що охоплює придбання товарів або послуг з метою отримання найбільшої користі. Щодня кожна особа приймає рішення щодо того, як найкраще використати наявні кошти для задоволення індивідуальних потреб.

Будь-який вид діяльності характеризується певними особливостями. Характерні риси підприємницької діяльності впливають з її офіційного визначення. Відповідно до Господарського кодексу України, підприємництво – це самостійна, ініціативна та організована економічна діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) на власний ризик, з метою досягнення як економічних, так і соціальних результатів, а також отримання доходу (прибутку).

Таким чином, основні риси підприємництва зводяться до такого:

1. Незалежність підприємницької діяльності полягає у праві її ведення в будь-якій організаційно-правовій формі, встановленій законодавством.

2. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з новаторством. Ця особливість визнана ключовою для повного розуміння суті підприємництва, адже впровадження нових ідей є основним чинником успіху в роботі та здатності задовольняти потреби клієнтів.

3. Діяльність має систематичний характер. Однак, точних та вимірних критеріїв такої систематичності законодавством не встановлено. Особа, яка зареєстрована як суб'єкт господарювання та регулярно подає звітність про результати своєї діяльності, вважається такою, що здійснює її систематично.

4. Підприємницька діяльність за своєю суттю завжди пов'язана з певними ризиками. Підприємець бере на себе відповідальність за потенційні фінансові втрати, які можуть виникнути внаслідок його роботи. Це може бути спричинено, наприклад, недотриманням податкових норм або порушенням

встановлених правил ведення діяльності на конкретному ринку товарів чи послуг.

5. Основне завдання будь-якої комерційної діяльності – це отримання прибутку. Згідно зі статтею 42 Господарського кодексу України, підприємництво – це вид діяльності, що має на меті досягнення економічних та соціальних цілей, а також одержання прибутку.

До учасників підприємницької діяльності належать такі категорії осіб (див. рис.1.1):

1. Під фізичними особами розуміються громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які володіють повною цивільною дієздатністю та не обмежені в ній відповідно до законодавства.

2. Поняття "юридичні особи" охоплює підприємства та організації усіх організаційно-правових форм і форм власності.

3. Об'єднання юридичних осіб: групи підприємств, які здійснюють свою діяльність на території України відповідно до умов угод про розподіл продукції.

Предметом підприємницької діяльності може бути будь-який вид діяльності, спрямований на отримання прибутку або іншої економічної чи соціальної вигоди для підприємця. Це, зокрема, охоплює виробничу, торговельну, комерційну, фінансову, консалтингову, страхову, туристичну та інші сфери. Об'єкт — це те, на що безпосередньо спрямовані зусилля підприємця. По суті, це процес створення та надання товарів і послуг, що мають цінність для ринку або суспільства.

Сутність підприємництва як форми ділової активності визначається його ключовими функціями.

Сутність ресурсної функції підприємництва полягає у прагненні до найоптимальнішого використання всіх наявних активів – матеріальних, людських, грошових та інформаційних. Це включає застосування передових розробок у сферах науки, техніки, менеджменту та виробничих процесів.

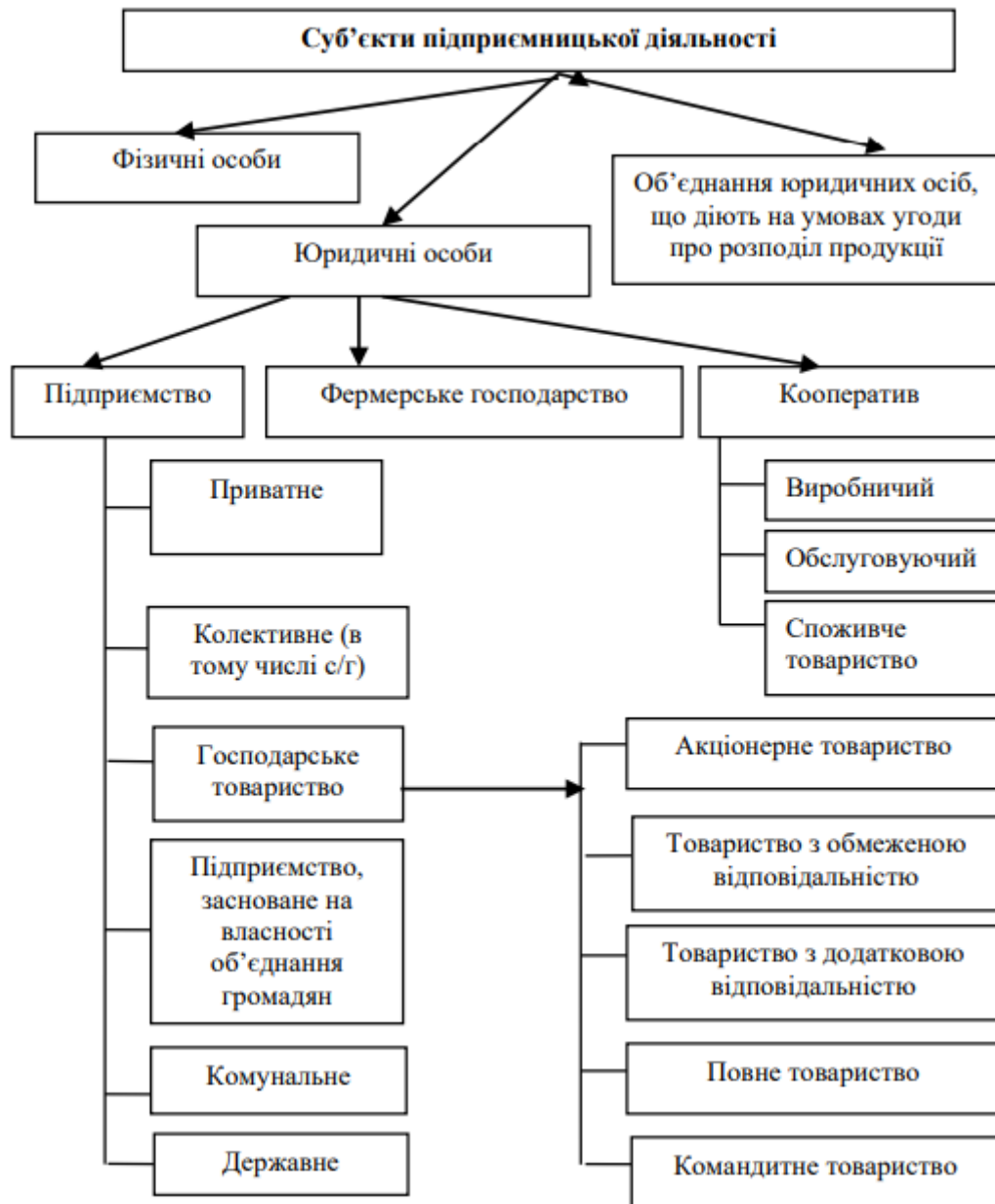

Рис.1.1. Учасники бізнесу

Організаційна діяльність включає організацію виробництва, продажів, маркетингу, управління та рекламну діяльність.

Інноваційна функція охоплює підтримку розробки та впровадження нових ідей, а також реалізацію проєктів та ініціатив, що пов'язані з певними ризиками.

Мотиваційна діяльність полягає у створенні системи заохочення для продуктивної та ефективної праці. Це передбачає раціональне використання ресурсів, враховуючи сучасні досягнення науки, техніки та менеджменту.

1.2. Сутність державного регулювання підприємництва

Сучасний підхід до державного регулювання підприємницької діяльності орієнтований на прагнення України досягти завдань сталого розвитку як на національному, так і на регіональному рівнях, з метою підвищення благополуччя та якості життя громадян. Таким чином, регулятивний вплив держави на бізнесові процеси є складовою частиною економічної політики, що здійснюється державними, регіональними та місцевими органами влади. Слід зазначити, що ефективність регуляторного впливу, зокрема, залежить від рівня створених умов для розвитку підприємницьких суб'єктів та бізнес-середовища загалом.

Політика державного регулювання бізнесу є поширеною у багатьох країнах. Проте, застосування різноманітних інструментів впливу може призводити до неоднакового розуміння сутності державного контролю над підприємницькою діяльністю. Головні розбіжності виникають у питанні про те, що саме підлягає регулюванню, а також у способах здійснення цього впливу.

Зміст державного регулювання підприємництва полягає у комплексі державних заходів регулюючого та управлінського характеру, які включають підтримку, обмеження, заохочення та компенсацію. Основна мета цих заходів – забезпечення належних умов для діяльності та розвитку підприємців, що, своєю чергою, сприяє досягненню цілей сталого розвитку економіки країни.

Наявні точки зору щодо характеру державного регулювання підприємницької діяльності можна поділити на дві ключові групи: прибічників та противників. Ті, хто підтримує необхідність державного втручання, зазначають, що таке регулювання позитивно впливає на формування відповідального підходу до ведення бізнесу. Зокрема, це стосується запобігання безвідповідальному ставленню до довкілля, випуску небезпечної продукції, забезпечення безпеки на виробництві тощо. З іншого боку, опоненти стверджують, що державний контроль підриває ринкові

механізми, ускладнює економічну діяльність і створює зайве навантаження на підприємців.

Ключові напрямки державного регулювання підприємницької сфери такі:

- забезпечення належних умов для ведення бізнесу та виникнення нових компаній;
- забезпечення здорової конкуренції та протидія монополістичним тенденціям;
- розробка механізмів для захисту інтересів підприємців та прав споживачів їхніх товарів і послуг;
- стимулювання зростання ефективності у діяльності бізнесу;
- формування стабільних доходів до державного бюджету від діяльності підприємств..

Державне регулювання підприємницької діяльності, з одного боку, націлене на заохочення її ведення, а з іншого – створює обмеження для мінімізації негативних наслідків функціонування суб'єктів господарювання для економіки в цілому.

При класифікації методів державного регулювання виділяють два головні критерії для їх розподілу: форма впливу та засіб впливу. На основі першого критерію розрізняють методи прямого та непрямого державного впливу.

Прямий регулятивний вплив ґрунтується на підходах, які безпосередньо впливають на господарську діяльність суб'єктів, встановлюючи для них певні правила. Натомість, методи опосередкованого впливу спрямовані на формування сприятливого ділового середовища, що, у свою чергу, непрямо впливає на рішення та дії суб'єктів господарювання.

Застосування будь-яких методів здійснюється через використання інструментів та засобів. Основна відмінність між ними полягає в тому, що інструмент є комплексним механізмом, який може мати опосередкований вплив на підприємницьку діяльність, тоді як засіб — це безпосередній

інструмент впливу, що становить необхідну передумову для розвитку підприємницької діяльності.

Отже, можна визначити ключові механізми прямого та опосередкованого впливу. Зокрема, прямі методи впливу на суб'єкти господарювання реалізуються через законодавчі та регуляторні акти, цільові державні ініціативи та стратегії, державні замовлення, встановлені ціни, дозволи, квоти на товари, бюджетні асигнування тощо. Натомість, опосередковані методи зазвичай використовують такі інструменти, як бюджетні асигнування, державні контракти, фінансування інвестиційних проєктів, формування податкової політики, надання податкових преференцій, емісія грошових коштів, операції з державними цінними паперами, коригування норм обов'язкового резервування для банківських установ, прискорена амортизація активів, а також різноманітні стимули для ведення підприємницької діяльності та подібне.

Загалом, державні та місцеві органи влади здійснюють свій регуляторний вплив на підприємницьку діяльність за такими основними напрямками:

1. Регулювання та забезпечення вільної конкуренції, а також захист прав споживачів від недобросовісної конкуренції в усіх сферах бізнесу.
2. Встановлення соціальних стандартів для ведення підприємницької діяльності, що включають дотримання умов та охорони праці, оплати праці, а також соціальних гарантій, зокрема медичного та соціального страхування.
3. Формування податкової та фінансової політики шляхом регулювання податкових ставок, пільг, процентних ставок за державними кредитами, а також впливу на ціни, валютний курс та обсяг економічних санкцій.
4. Встановлення екологічних стандартів та вимог.
5. Залучення підприємницького сектору до реалізації науково-технічної політики.

У сучасному законодавстві України передбачено декілька напрямків, на основі яких формуються засади для здійснення підприємницької діяльності.

Правовий статус суб'єктів господарювання визначається такими основними напрямками:

- Встановлення законодавчих ознак підприємництва, базових принципів його ведення, значення для розвитку національної економіки, а також допустимих видів комерційної діяльності. Ці норми регулюються Господарським, Цивільним та Митним кодексами України.

- Формулювання положень про статус юридичних та фізичних осіб, доступні організаційно-правові форми для їхньої діяльності, а також визначення кола осіб, яким заборонено займатися підприємництвом через їхні службові обов'язки. Це закріплено у Господарському та Цивільному кодексах, а також у законах «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та «Про запобігання корупції».

Правове регулювання майна охоплює його структуру, порядок його набуття (придбання), використання, відчуження, а також процедури застосування активів для погашення фінансових зобов'язань. Такий підхід дозволяє визначити:

- які саме активи належать або перебувають під контролем суб'єкта господарювання;
- шляхи формування та джерела походження активів підприємства, а також його загальний фінансово-майновий стан;
- законодавчі обмеження та особливості використання певних видів майна в діловій діяльності;
- процедури відчуження майна, що можуть відбуватися за договірними умовами, у ході звичайної господарської діяльності або шляхом примусового вилучення державними органами.

Правове регулювання майна суб'єктів господарювання ґрунтується на праві власності (що включає володіння, користування та розпорядження), а також на праві господарського відання та праві оперативного управління, які визначені Господарським кодексом України.

Одним із аспектів регулювання підприємницької діяльності є визначення підстав та способів її завершення. Існує велика кількість законодавчих актів, що встановлюють ці положення, проте Господарський кодекс передбачає, що припинення бізнесу може відбуватися за таких умов: з власної ініціативи власника, після закінчення терміну дії ліцензії, у разі ліквідації самого підприємця або за рішенням суду. Цивільний кодекс встановлює загальні положення щодо реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання, зазначаючи, що ліквідація є повним припиненням діяльності без переходу майнових прав та зобов'язань до правонаступників. Процедури ліквідації можуть бути проведені як добровільно, так і в примусовому порядку. Реорганізація здійснюється шляхом злиття, приєднання, поділу або перетворення підприємницьких суб'єктів.

Контроль за господарською діяльністю передбачає перевірки та нагляд, що здійснюються уповноваженими установами. Його мета полягає у попередженні неправомірних дій з боку суб'єктів господарювання.

Правовий режим відповідальності у підприємницькій діяльності встановлює підстави, за якими господарюючий суб'єкт допускає порушення законодавства, що тягне за собою настання несприятливих правових наслідків. Виділяють господарську, адміністративну та кримінальну відповідальність. Кожен з цих видів регулюється окремими нормативно-правовими актами, залежно від характеру діяння, типу суб'єкта підприємницької діяльності та ступеня тяжкості порушення.

Слід зазначити, що складний характер суспільних та економічних взаємодій потребує використання різноманітних обмежень. Додатково важливими є також правила укладання договорів та угод, адже їхні обмеження формуються на основі прописаних у них умов, таких як цінові, платіжні та інші.

РОЗДІЛ 2.

ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Загальні проблеми впливу військових дій на зміни у взаємодії між бізнесами

Воєнний конфлікт в Україні призвів до суттєвого зменшення економічної діяльності та ефективності бізнесу. Попри ці виклики, державна підтримка та міжнародна допомога, особливо з боку європейських країн, дозволили частково відновити та підтримувати роботу підприємств навіть у період бойових дій. Це сприяє адаптації компаній до нових реалій та продовженню їхньої діяльності в непростих умовах.

Державна підтримка мала на меті формування сприятливого середовища для підприємництва, що охоплювало зменшення податкового тиску, спрощення митних процедур та інші кроки. Завдяки фінансуванню інвестиційних проєктів від закордонних інвесторів вдалося підтримати мале та середнє підприємництво, що своєю чергою сприяло створенню робочих місць для населення.

Післявоєнне відновлення держави та бізнесу буде здійснюватися поетапно, з урахуванням визначених пріоритетів. Основні напрямки включають відбудову інфраструктури на звільнених територіях, налагодження ділових контактів, відновлення житла та соціальних об'єктів для повернення громадян. Суттєве значення в цих процесах матиме ресурсна база кожної конкретної місцевості після припинення військових дій. На сьогодні забезпечення економічного та соціального зростання як на регіональному, так і на державному рівні становить ключовий пріоритет для органів державної влади, підприємницьких кіл та громадськості.

Актуальні питання, пов'язані з комплексним впливом збройних конфліктів на динаміку взаємодії суб'єктів ринку (підприємств, постачальників, споживачів), а також на внутрішні та міжнародні ринки.

Розглядаються специфічні труднощі та можливості для малого й середнього підприємництва в умовах війни, а також оцінюється дієвість державної підтримки для цієї галузі. Розглядаються наслідки мобілізації населення, міграції працівників та дефіциту кадрів для функціонування підприємств, а також питання забезпечення робочою силою. Окрему увагу приділено стратегіям довгострокового відновлення підприємницької діяльності після завершення бойових дій, що охоплюють залучення інвестицій, відбудову інфраструктури та стабілізацію роботи.

Підприємництво є однією з ключових складових життєдіяльності будь-якої держави, особливо в умовах війни. У цей період вже існуючі проблеми загострилися, зокрема для представників малого та середнього бізнесу. Сучасні підприємці стикаються з новими перешкодами, такими як порушення логістичних ланцюгів, зниження купівельної активності населення, брак робочої сили та потреба пристосовуватися до мінливих обставин. За таких умов забезпечення стабільності та розвитку підприємницької діяльності стає першочерговим завданням для держави та суспільства.

Вивчення труднощів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану дозволяє не лише виявити поточні виклики, а й сформулювати дієві стратегії для підтримки суб'єктів господарювання, передусім малих і середніх підприємств, що становлять основу української економіки.

В умовах триваючого в Україні воєнного стану, підприємницька діяльність зіткнулася з суттєвими викликами та перешкодами. Цей період спричинив значні зміни в економічній ситуації, які вплинули на всі аспекти бізнесу, від виготовлення до доставки продукції та послуг. Ключові проблеми наведено на рис.2.1.

Підприємницька діяльність в Україні в умовах воєнного стану стикається зі значними труднощами, але водночас демонструє витривалість та готовність до пристосування. Для успішного ведення бізнесу в цих обставинах необхідні гнучкість, використання нових підходів і здатність швидко реагувати на зміни в ринковій ситуації. Важливо, щоб державна допомога та

ресурси підтримували відновлення та розвиток підприємництва в Україні після закінчення війни.

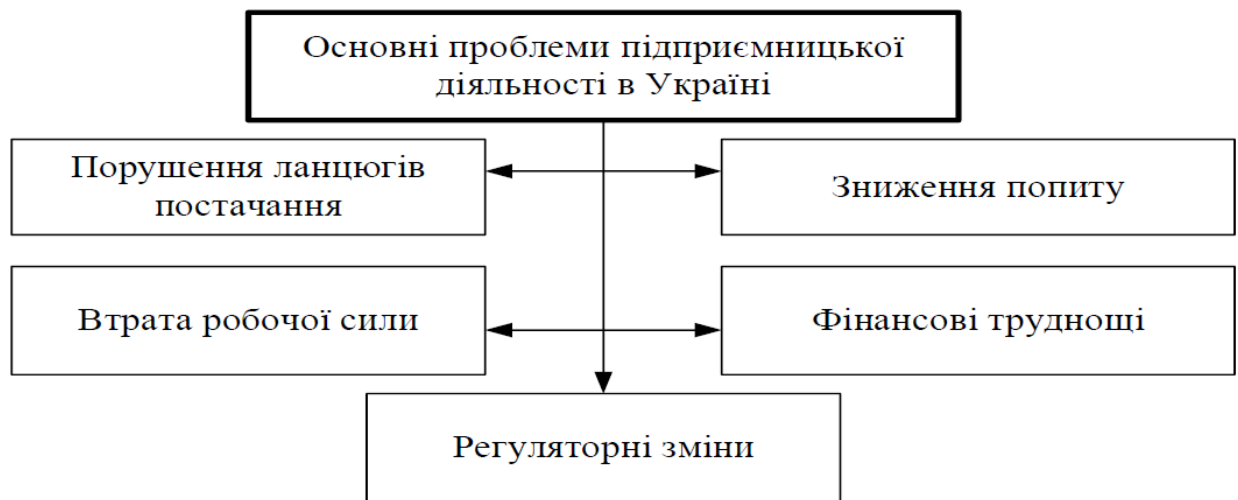

Рис.2.1. Ключові виклики бізнес-діяльності в Україні в умовах воєнного стану

Ключовим завданням для розвитку підприємництва є пошук нових споживачів та ринкових можливостей, оскільки існуючі ланцюги постачання зазнали значних порушень. Це особливо актуально для тимчасово окупованих територій та прилеглих до кордону областей. Воєнні дії спричинили суттєві пошкодження інфраструктурних об'єктів, збої у логістичних мережах та зменшення платоспроможності громадян. Бізнес-структури змушені пристосовуватися до змінених обставин, знаходити нові ринки та забезпечувати фінансову стійкість. Відтік персоналу, юридичні перешкоди та психологічний тиск є суттєвими чинниками, які стримують господарську діяльність. Дослідження цих викликів дає змогу визначити шляхи підтримки та подальшого відновлення бізнес-середовища в Україні.

Основними бар'єрами для розвитку підприємництва в сучасних економічних умовах, зокрема в Україні, можна вважати такі чинники (як це також відображено на рис. 2.2):

1. Зниження попиту на деякі товари та послуги..
2. Порушення або розрив критично важливих ланцюгів постачання.

3. Значне зростання виробничих витрат на товари та послуги призводить до підвищення відпускних цін виробниками, що, у свою чергу, негативно впливає на попит з боку споживачів.

4. Підвищення цін на виробниче обладнання.

5. Втрата клієнтської бази та обмеження доступу до джерел постачання.

6. Вичерпання обігових коштів та загальні труднощі з доступом до фінансових ресурсів.

Рис.2.2. Основні чинники, що стримують розвиток бізнесу в Україні в період воєнного стану

Наявні умови створюють серйозні перешкоди для здійснення бізнесу в Україні під час збройного конфлікту. Підприємцям необхідно шукати нові шляхи адаптації, впроваджувати інноваційні рішення та розвивати співпрацю з міжнародними партнерами, щоб забезпечити власну діяльність та сприяти відновленню економіки. Для підприємницької сфери час війни став періодом значних труднощів, проте водночас відкрив нові перспективи для розвитку через застосування інновацій, збільшення партнерства та пошук нових ринків. Основними умовами успіху є гнучкість, адаптивність та здатність швидко реагувати на зміни. Компанії, які здатні швидко адаптуватися до змін та ефективно використовувати нові можливості, матимуть змогу не тільки

подолати кризу, а й закласти основу для майбутнього розвитку у післявоєнний період.

Основні методи розвитку та збереження підприємств під час воєнного стану та подальшої відбудови економіки охоплюють різні напрямки дій. Вони спрямовані на збереження існуючих підприємств, їхнє пристосування до нових реалій та стимулювання подальшого зростання [5]. Серед основних кроків, що можуть підтримати підприємницьку діяльність як під час конфлікту, так і в післявоєнний період, варто виділити такі:

1. Зниження податкового навантаження. Застосування податкових пільг для малих і середніх підприємств (МСП), спрощення податкового адміністрування та можливість відстрочки або зменшення податкових ставок допомагають бізнесу зберегти кошти та робочі місця.

2. Державні програми підтримки. Запровадження грантів та кредитних програм для бізнесу є значущим кроком для його виживання та зростання. Це може охоплювати пільгові позики, фінансування інноваційних ідей, стартапів та допомогу у відновленні виробництва.

3. Доступ до фінансування. У кризовий період та під час відновлення економіки, фінансова підтримка є життєво важливою. Надання державних та міжнародних коштів для відродження або розширення бізнесу дозволить компаніям зберегти конкурентоспроможність і забезпечити економічну стабільність.

4. Діджиталізація та електронна комерція. Допомога підприємцям у переході до цифрових форматів роботи є вирішальною. Уряд може стимулювати розвиток онлайн-торгівлі, надаючи технологічну, навчальну та інфраструктурну підтримку для створення інтернет-магазинів, автоматизації та впровадження новітніх технологій.

5. Нарощування експортного потенціалу. Вихід на міжнародні ринки є значущою стратегією для українських компаній. Держава та міжнародні організації можуть сприяти пошуку іноземних клієнтів, надаючи

інформаційну та консультаційну допомогу щодо експортних процедур, стандартів і вимог.

6. Відбудова інфраструктури та логістики. Після завершення конфлікту, відновлення інфраструктури є ключовим для стабільної роботи бізнесу. Відбудова транспортних, енергетичних та комунікаційних систем дозволить ефективніше постачати продукцію, розвивати логістичні зв'язки та підвищувати конкурентоспроможність.

7. Підготовка та розвиток для підприємців. Програми підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення забезпечують представникам бізнесу можливість адаптуватися до сучасних викликів. Спеціалізовані навчальні програми, що охоплюють напрямки управління ризиками, цифрову трансформацію, інноваційні підходи та експортну діяльність, сприятимуть вдосконаленню ключових навичок та ефективному веденню підприємницької справи.

8. Приваблення іноземних інвестицій. Уряд має активно залучати іноземних інвесторів, формуючи для них сприятливе середовище. Це передбачає податкові стимули та інші преференції, спрощення процедур ліцензування та реєстрації підприємницької діяльності, а також надання гарантій захисту для інвестицій.

9. Полегшення регуляторного тиску. Зменшення бюрократичних перепон та спрощення процедур є вкрай важливим для бізнесу. Заходи, що мають на меті зменшення бюрократичних перешкод, можуть сприяти ефективному розвитку бізнесу.

10. Сприяння об'єднанням та співпраці. Утворення бізнес-об'єднань у різних регіонах чи галузях забезпечує підприємствам додаткові можливості для взаємодії, обміну ресурсами та колективного розвитку. Підтримка співпраці між малими та середніми підприємствами також посилює їхню стійкість та конкурентоспроможність.

Впровадження цих заходів сприятиме підтримці ділової активності у непростий період, активізуватиме економічне зростання та забезпечить

відновлення господарства після завершення конфлікту. Отже, реалізація цих заходів не лише надає підтримку господарським суб'єктам, а й формує більш стійку та гнучку економічну систему, здатну до відновлення і подальшого розвитку в умовах безперервних змін. За умови успішного впровадження цих ініціатив, Україна отримає всі необхідні можливості для досягнення економічної стабільності та подальшого поступу у післявоєнний період.

2.2. Проблеми підприємництва в Україні під час воєнного стану

Наукові праці та публікації, пов'язані з бізнесом в Україні під час воєнного стану, здебільшого присвячені таким питанням:

1. Аналіз економічного впливу бойових дій на діловий сектор, де вивчається, як конфлікт позначається на різних економічних галузях.
2. Оцінка результативності державної підтримки бізнесу, при якій досліджуються заходи, що впроваджуються державними органами для підтримки суб'єктів господарювання, та їхня дієвість.
3. Дослідження адаптаційних стратегій підприємств, що аналізують, яким чином компанії пристосовуються до нових реалій, зокрема, до змін у логістиці, маркетингових підходах та кадровому менеджменті.

Підприємницька діяльність є ключовим фактором розвитку економіки будь-якого суспільства. Усвідомлення її значення як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях створює міцну основу для суспільного процвітання та добробуту.

Згідно з численними науковими дослідженнями, лише 10–20% працездатного населення виявляють схильність та можливості для заняття підприємництвом. При цьому саме малі та середні підприємства становлять приблизно 60% валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, надають близько 7 мільйонів робочих місць і забезпечують приблизно 40% податкових відрахувань до бюджетів різного рівня. У період воєнного стану підприємці стають одними з ключових елементів економічної стабільності держави.

Розглядаючи таку форму підприємницької діяльності як фізична особа-підприємець, варто зазначити, що попри те, що в країні вже понад два роки діє режим воєнного стану, за даними Кабінету Міністрів України, на кінець 2023 року їхня кількість сягнула приблизно 2 мільйонів, що на кілька десятків тисяч більше, ніж було зафіксовано на кінець 2021 року, тобто до початку повномасштабного вторгнення.

Глибший аналіз цих даних, проведений аналітичним веб-порталом «Слово і діло», показує, що у період з 2013 по 2020 рік кількість ФОПів скоротилася з 2,664 мільйона до 1,885 мільйона, тоді як кількість юридичних осіб збільшилася з 1,287 мільйона до 1,35 мільйона.

У 2014 році число індивідуальних підприємців (ФОПів) незначно зросло (на 0,2%), досягнувши 2,670 мільйона, тоді як кількість зареєстрованих юридичних осіб збільшилася на 2,3%, становлячи 1,317 мільйона.

Протягом чотирьох років, починаючи з 2015 року, спостерігалось скорочення кількості фізичних осіб-підприємців. У 2015 році їхня чисельність зменшилася на 15%, сягнувши 2,267 мільйона. Наступного, 2016 року, кількість приватних підприємців скоротилася ще на 5,5%, до 2,143 мільйона. У 2017 році падіння чисельності ФОПів було менш суттєвим, склавши 3,4%, і становило 2,069 мільйона. Проте у 2018 році динаміка попередніх років посилилася, і кількість підприємців скоротилася на 16%, досягнувши показника у 1,736 мільйона осіб, що було подібним до тенденції 2015 року.

Позитивна динаміка в активності малого бізнесу спостерігалася з 2019 року. У цей період було оформлено на 7,5% більше реєстрацій фізичних осіб-підприємців, ніж у попередньому році, а загальна їх чисельність сягнула 1,866 мільйона. Проте у 2020 році темпи приросту кількості ФОПів виявилися помірнішими: загалом тоді було зафіксовано 1,885 мільйона суб'єктів підприємницької діяльності, що свідчило про збільшення на 1,1%.

Варто відзначити, що завдяки поступовому, а подекуди й інтенсивному розвитку ІТ-галузі в Україні, з'являється дедалі більше переваг та можливостей для суб'єктів господарювання, як тих, хто щойно починає свою

діяльність, так і для вже існуючих підприємств. Це стосується і сфери оподаткування. Крім того, прогрес банківського та фінансового сектору суттєво спрощує ведення бухгалтерського обліку, проведення аудиту та загалом операційну діяльність компаній. Наприклад, такі процедури, як відкриття рахунків, подання звітності та здійснення фінансових операцій, потребують значно менше часу та супровідної документації, ніж у багатьох країнах Європейського Союзу.

Варто також наголосити на нових можливостях і перевагах, що стали доступними для підприємців із запровадженням електронної платформи державних послуг Дія та урядових грантових ініціатив, зокрема Єробота. Після початку широкомасштабного вторгнення Росії, а також частково ще до цього, український уряд запровадив низку заходів, що мали на меті підтримати функціонування та сприяти відновленню вітчизняного бізнесу. Деякі з цих кроків носили тактичний характер і були орієнтовані на допомогу малому та середньому бізнесу в період значної невизначеності на початкових етапах конфлікту, тоді як інші ж планувалися для досягнення довгострокових результатів.

Наприклад, державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» була започаткована ще у лютому 2020 року з метою полегшення доступу суб'єктів малого підприємництва до кредитних ресурсів. З початком воєнних дій питання залучення оборотних коштів для підприємців стало вкрай актуальним. Оскільки, зважаючи на зростання інфляції та потребу утримувати вартість товарів і послуг на прийнятному для споживачів рівні, підприємствам залишається дедалі менше прибутку для інвестування у власний розвиток та відбудову.

На підставі результатів дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» (які слугуватимуть ілюстрацією), думки підприємців щодо можливостей залучення додаткових фінансових ресурсів через кредитування різнилися. Певна частина учасників позитивно оцінила цю програму, хоча й вказувала на певні недоліки, а саме обмеження щодо використання кредитних коштів

виключно на придбання товарів, а не обладнання. Проте не всі підприємці змогли успішно скористатися цією можливістю. Багато хто з опитаних зазначав випадки, коли кредитні кошти не були видані навіть після позитивного рішення банку щодо заявки. Причини таких відмов часто залишалися нез'ясованими.

Деякі підприємці висловлюють занепокоєння щодо вимоги надавати забезпечення при оформленні кредиту, вважаючи, що це обмежує коло потенційних позичальників. Крім того, підприємці, які намагалися отримати фінансування за цією державною програмою, відзначали наявність конкретного переліку майна, яке може слугувати заставою, що також знижує доступність цих кредитних коштів.

Цих відомостей, безумовно, недостатньо для остаточних висновків щодо загальної ефективності програми. Респонденти зазначають, що у теперішній ситуації банкам необхідно забезпечувати повернення наданих позик. Попри це, опитані мали й певний негативний досвід взаємодії з програмою. Таким чином, певні елементи її роботи можна вдосконалити та спростити, щоб грошові засоби стали ще більш доступними для можливих отримувачів.

В цілому, переважна більшість опитаних або не виявляла зацікавленості у взаємодії з державними ініціативами, або покладалася на власні ресурси, або не потребувала такої фінансової підтримки.

Навесні 2022 року, у рамках програми державної підтримки «Підтримка», громадяни України, які перебували в регіонах активних бойових дій, мали змогу отримати разову грошову допомогу у розмірі 6500 гривень. На цю виплату могли розраховувати офіційно працевлаштовані особи, за яких сплачувався єдиний соціальний внесок, а також фізичні особи-підприємці всіх груп оподаткування, які подали необхідну звітність за четвертий квартал 2021 року. Значна кількість підприємців скористалася цією нагодою, і цей крок був загалом позитивно оцінений. У період початкової кризи та припинення діяльності більшості підприємств, ці кошти дали можливість компаніям фінансово підтримати своїх працівників. Крім того,

подібна грошова допомога надавалася підприємцям та організаціям, які забезпечували зайнятість для внутрішньо переміщених осіб. Таке рішення також розглядалося як дієвий та своєчасний крок, що сприяв підтримці кадрів компаніями.

Одним із державних рішень, що було позитивно сприйнято підприємцями як на етапі планування, так і під час впровадження, стало зниження регуляторного тиску. В умовах воєнного стану було відмінено заплановані державні перевірки. Проте, дозволяється проведення позапланових інспекцій, якщо існують загрози для прав та інтересів громадян України або безпеки держави. Також, Державна регуляторна служба не складала плану перевірок на 2023 рік. Також було скасовано обов'язок запроваджувати касові апарати для приватних підприємців. Проте, учасники опитування зазначали, що в цілому підтримують ідею фіскалізації, але на ділі стикалися з труднощами щодо її впровадження та деяких аспектів використання касових апаратів.

У зв'язку з початком військової агресії Російської Федерації було введено податкові послаблення для певних категорій платників податків. Зокрема, індивідуальні підприємці (ФОП) першої та другої груп, які застосовують спрощену систему оподаткування, отримали можливість не сплачувати єдиний податок, а також були звільнені від зобов'язання нараховувати та сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) за себе. При цьому, підприємці третьої групи мали змогу за власним вибором обирати спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку за певною ставкою.

З метою забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання, органи державної та місцевої влади здійснювали заходи, що включали звільнення від орендних платежів або формування пільгових умов для користування майном підприємцями. Реалізація таких кроків вимагає ухвалення рішень від владних структур відповідних рівнів, залежно від належності певного об'єкта власності. У травні, наприклад, Фонд державного

майна запровадив пільги на оренду об'єктів державної власності у регіонах, що постраждали від збройної агресії. У квітні Київська міська рада звільнила орендарів комунального майна в столиці від обов'язку сплачувати орендну плату. Проте, не у всіх областях місцеві органи влади застосували аналогічні заходи підтримки для суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, підприємці з Чернігівської області та Дніпра повідомляли, що окрім відсутності знижок на оренду комунального майна, вони також стикалися зі значною вартістю оренди земельних ділянок.

Варто зазначити, що обсяг змін у податковому законодавстві є значно більшим, проте саме ці нововведення були високо оцінені. Вони дозволили підприємцям зберегти обігові кошти у початковий період повномасштабного вторгнення, в умовах суттєвого падіння попиту на їхні товари та послуги та високого рівня невизначеності.

Основною проблемою, з якою підприємці стикаються з перших місяців повномасштабного вторгнення і дотепер, є інфляція та її наслідки. Це проявляється у зростанні цін на сировину, комплектуючі та інші матеріали, а також у зниженні купівельної спроможності населення. Через девальвацію національної валюти, придбання виробничих ресурсів стає дорожчим для підприємств. Це призводить до того, що компанії підвищують вартість своїх товарів та послуг для споживачів. Водночас, їм необхідно враховувати зниження купівельної спроможності населення і прагнути утримувати ціни на конкурентному рівні з метою збереження клієнтської бази. Зниження доходів через інфляцію та необхідність підтримувати належний рівень оплати праці персоналу призводять до того, що компанії мають менше фінансових ресурсів для власного розвитку, інвестування в оновлення матеріально-технічної бази та створення резервних фондів на випадок непередбачених обставин. Це ускладнює пошук обігових коштів для забезпечення поточної діяльності та подальшого зростання бізнесу в сучасних умовах. Крім того, з інфляцією пов'язане подорожчання комунальних послуг, що створює додаткове фінансове навантаження на підприємства та скорочує обсяги доступних

операційних коштів. Ця проблема особливо актуальна для галузей, що використовують енергоємне обладнання, яке потребує значних обсягів електроенергії.

Серед українських підприємців спостерігається низький рівень поінформованості стосовно міжнародних програм та інструментів підтримки. Цей напрям надає широкі можливості для освітньої та навчальної діяльності, яку можуть здійснювати ділові об'єднання та громадські організації. Адже потрібно не тільки розповсюджувати відомості про наявні програми міжнародної допомоги, але й проводити навчання для підприємців щодо ефективної роботи з ними, складання грантових заявок та подальшого управління проєктами.

Актуальними залишаються певні недоліки в податковій системі України. Насамперед, варто переглянути максимальний обсяг доходу для підприємств, які застосовують спрощену систему оподаткування (третя група єдиного податку), з огляду на значні коливання курсу національної валюти. По-друге, спостерігається значна невідповідність у рівнях оподаткування між платниками єдиного податку та тими, хто сплачує ПДВ. Ця різниця перешкоджає розвитку та зростанню бізнесу, адже підприємства, прагнучи уникнути реєстрації платником ПДВ, використовують різноманітні методи «оптимізації оподаткування». Наприклад, через реєстрацію великої кількості фізичних осіб-підприємців (ФОП), які формально володіють окремими частинами одного підприємства. Різноманітні аспекти побудови податкової системи України зберігають свою актуальність. Завданням українських законотворців є вишукування необхідних ресурсів – волі, часу та механізмів – для здійснення комплексних реформ у сфері податкового законодавства України.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Для забезпечення стабільної роботи підприємств в умовах воєнного стану рекомендується впроваджувати ефективні підходи. Вони охоплюють державну підтримку, міжнародну допомогу, освоєння нових ринків збуту та пристосування до змінених економічних обставин. Важливим аспектом є післявоєнне відновлення, яке потребує всебічних підходів для відбудови інфраструктури, виробничих можливостей та комерційних зв'язків.

Складнощі для підприємницької діяльності в Україні в умовах війни значно ускладнили функціонування компаній. Основними викликами стали порушення логістичних ланцюгів, зниження купівельної спроможності населення, обмежений доступ до фінансування, відтік робочої сили та зміни у нормативно-правовому регулюванні. Попри наявні труднощі, підприємства продовжують пристосовуватися завдяки державній підтримці, сприянню міжнародних партнерів та виходу на нові ринки.

Ключовою умовою для відновлення економіки після війни буде всебічний підхід, що охоплюватиме відбудову інфраструктури, підтримку підприємницької діяльності та залучення фінансових вкладень. Тільки завдяки спільним діям держави, ділового сектору та міжнародної спільноти можна забезпечити сталий розвиток бізнесу в Україні як у період війни, так і після її завершення.

Попри значні труднощі, протягом усього періоду повномасштабної війни український бізнес активно долучається до захисту незалежності країни. Вести бізнес в умовах війни є дуже важко, але підприємці показують стійкість та шукають способи для продовження роботи.

Задля виживання та відновлення значна кількість підприємств переорієнтовує свою діяльність на виробництво товарів, актуальних в умовах воєнного стану, виходить на міжнародні ринки, переміщує свою діяльність у

регіони, де є сприятливі умови для безпечного виробництва, поповнює штат працівників, використовуючи, зокрема, ресурси фонду безробітних, та вживає інші аналогічні заходи.

Під час війни для підприємницької діяльності першочерговим завданням стало забезпечення її збереження, виведення з кризової ситуації та виявлення методів для відновлення повноцінної роботи.

Відновлення українського бізнесу в умовах війни вимагає системного підходу та продуманого планування. У найближчій перспективі підприємства не зможуть самотужки впоратися з наявними труднощами. Тому критично важливо, щоб державні органи влади всіх рівнів, представники бізнесу та міжнародні партнери об'єднали зусилля для сприяння економічному відновленню. Це передбачає трансформацію бізнесу, розвиток нових каналів постачання, налагодження ділових партнерств і співпраці, оптимізацію витрат та фінансову підтримку.

У середньостроковій перспективі підприємства потребуватимуть підтримки для сталого відновлення. Це включатиме впровадження інноваційних методів, залучення інвестицій, що враховують екологічні, соціальні та управлінські чинники (ESG-інвестування), а також інвестицій, орієнтованих на позитивний соціальний вплив (імпакт-інвестування). Крім того, важливою буде підтримка у створенні робочих місць та адаптації до стандартів Європейського Союзу. Ключовим пріоритетом також є стимулювання розвитку галузей, які мають високий потенціал стати рушієм економічного прогресу, таких як агропромисловий комплекс, інформаційні технології, будівництво та інфраструктура.

Попри всі труднощі та перешкоди, війна також може стимулювати підприємців до нестандартного мислення, пошуку нових шляхів та розробки стратегій виживання. Варто відзначити, що в період кризи деякі компанії можуть продемонструвати свою адаптивність та здатність до нововведень, змінити свій напрямок роботи і навіть зайняти провідні позиції на ринку після її закінчення. Бізнесу необхідно усвідомити, що методи організації

виробництва, способи просування товарів на ринок та інструменти конкуренції, які були дієвими та працювали ще нещодавно, суттєво змінюються. Саме тому розробка нових моделей поведінки для бізнесу є невідкладним та надзвичайно важливим завданням.

У підсумку, стан українських підприємств під час повномасштабної війни зіштовхується із серйозними труднощами, що вимагають нових підходів, швидкої адаптації та спільних зусиль підприємців, держави, громадськості й міжнародних партнерів, щоб успішно подолати цей непростий період.

Аналіз свідчить про те, що в умовах воєнних дій український бізнес стикається із серйозними проблемами та перешкодами, які вимагають швидкого та ефективного вирішення. Економічна ситуація в умовах військових дій потребує підвищеної уваги з боку уряду, бізнесу, громадськості та міжнародних партнерів, оскільки майбутнє держави залежить від їхніх спільних і злагоджених зусиль.

За результатами проведених досліджень, основними викликами, що постають перед українським бізнес-сектором в умовах військового стану, є нестабільність фінансового стану, суттєве зменшення ринкового попиту, зростання операційних ризиків та потенційних втрат, обмеженість доступу до джерел фінансування та погіршення інвестиційного клімату. Особливо суб'єкти малого та середнього підприємництва потребують активної підтримки для забезпечення своєї платоспроможності, ефективної адаптації до мінливих обставин та впровадження інноваційних стратегій розвитку.

Однак існують шляхи подолання цих викликів та підтримки вітчизняного бізнесу. Надання всебічної фінансової підтримки, запровадження податкових пільг, розробка цільових програм для малих та середніх підприємств, а також залучення інвестицій у перспективні галузі та інноваційні проєкти – всі ці заходи можуть ефективно сприяти стимулюванню економічного розвитку. На середньострокову перспективу постає потреба у проведенні реформ, спрямованих на покращення ділового клімату,

мінімізацію бюрократичних перепон, посилення конкурентоспроможності та заохочення експорту. Крім того, важливе значення має підтримка через освітні ініціативи та підвищення кваліфікації, що сприятиме розвитку нових компетенцій у працівників.

Українські компанії мають потенціал для оновлення за рахунок тісної взаємодії між державою, приватним сектором та громадськістю. Здатність пристосовуватися до мінливих обставин, виявлення новаторських підходів та спільні зусилля можуть сприяти відродженню і посиленню ділової сфери України в умовах воєнного часу.

Цей аналіз має певні обмеження, зумовлені браком повних офіційних статистичних даних за 2022–2023 роки, які були б необхідні для проведення глибокого вивчення поточного стану українського бізнесу. Через це неможливо було зробити вичерпні висновки щодо позитивних та негативних тенденцій його розвитку в умовах війни. Проте, попри ці труднощі, розроблені рекомендації стосовно методів та заходів підтримки вітчизняного підприємництва є практично застосовними, а їхнє впровадження може істотно покращити стан ділового середовища в країні.

Майбутні дослідження спрямовані на обґрунтування основних аспектів окремих інструментів для створення сприятливого бізнес-середовища в країні, а також на визначення відповідальних сторін за їхнє впровадження. Це здійснюється з метою зменшення перешкод для підприємств та формування дієвої державної економічної політики в умовах повномасштабної війни та посилення глобальних викликів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Зміст підприємницької діяльності: місце підприємництва в суспільстві..	5
1.2. Сутність державного регулювання підприємництва.....	10
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
2.1. Загальні проблеми впливу військових дій на зміни у взаємодії між бізнесами.....	15
2.2. Проблеми підприємництва в Україні під час воєнного стану.....	21
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	28
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Внаслідок військового конфлікту в Україні спостерігається суттєве зниження економічної активності та погіршення результативності господарської діяльності. Однак, завдяки державній та міжнародній допомозі, зокрема від європейських країн, вдалося частково відновити та підтримати функціонування підприємств навіть у період війни. Це дає змогу компаніям пристосовуватися до нових умов і продовжувати свою роботу в непростих обставинах.

Державна підтримка була спрямована на створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, що включало полегшення податкового тягара, спрощення митних процедур та інші кроки. Фінансування інвестиційних програм від зарубіжних інвесторів допомогло підтримати мале та середнє підприємництво, що, своєю чергою, дозволило забезпечити населення робочими місцями.

Процес післявоєнного відновлення країни та підприємництва відбуватиметься поетапно, відповідно до визначених пріоритетів. Ключовими напрямками є відбудова інфраструктури на звільнених територіях, налагодження ділових зв'язків, відновлення житла та соціальних об'єктів для сприяння поверненню громадян. Важливу роль у цих процесах відіграє ресурсна база кожної окремої території після завершення бойових дій. Наразі відновлення економічної та соціальної складової розвитку регіонів і держави загалом є першочерговим завданням для влади, бізнесу та суспільства.

Для забезпечення стійкості підприємництва в умовах воєнного стану необхідно застосовувати дієві стратегії, які охоплюють державну допомогу, підтримку від міжнародних партнерів, пошук нових ринків збуту та пристосування до зміненої економічної ситуації. Ключовим аспектом залишається післявоєнна відбудова, що вимагає системних рішень для відновлення інфраструктурних об'єктів, виробничих потужностей та налагодження ділових зв'язків.

Труднощі у веденні господарської діяльності в Україні під час військового стану істотно ускладнили умови функціонування підприємств. Головними перешкодами стали порушення логістичних ланцюгів, зниження купівельної спроможності населення, обмеження доступу до фінансових ресурсів, відтік робочої сили та регуляторні зміни. Проте, незважаючи на ці виклики, підприємства продовжують адаптуватися завдяки державній підтримці, сприянню міжнародних партнерів та освоєнню нових каналів реалізації продукції.

Основним чинником для відновлення економіки після завершення війни стане комплексний підхід, що охоплює відбудову інфраструктури, підтримку підприємництва та залучення капіталовкладень. Лише завдяки спільним зусиллям держави, приватного сектору та міжнародної спільноти можна забезпечити сталий розвиток бізнесу в Україні як у період конфлікту, так і після нього.

РОЗДІЛ 1.

СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Зміст підприємницької діяльності: місце підприємництва в суспільстві

Підприємництво є способом самореалізації та виявлення творчих здібностей, який, однак, пов'язаний з ризиками. Цим видом діяльності зазвичай займаються люди, готові до ризику та здатні брати на себе відповідальність.

Підприємництво є не лише видом діяльності, а й особливим підходом до ведення господарських справ. Його суть полягає у безперервному пошуку нових можливостей, орієнтації на інновації, а також у вмінні залучати та раціонально використовувати різноманітні ресурси. Незалежно від форм, підприємницька діяльність виступає одним із ключових чинників економічного розвитку та стабільності країни. Вона необхідна як для суб'єктів господарювання – фізичних та юридичних осіб, так і для суспільства загалом. Держави, чиї уряди сприяють розвитку підприємництва, зазвичай досягають значного економічного успіху та процвітання.

Підприємництво, як економічне поняття, являє собою особливий вид економічної діяльності, де ключовою особою є підприємець, який ефективно поєднує ресурси, на власний ризик та із застосуванням нових підходів організовує та керує виробництвом з метою одержання прибутку або іншої вигоди для себе.

Терміни «підприємництво» та «бізнес» нерідко прирівнюють у щоденному спілкуванні. Однак вони співвідносяться між собою як конкретне (особливе) і загальне (широке). Отже, категорія бізнесу є ширшою, ніж категорія підприємництва.

Зважаючи на те, що підприємництво є сукупністю економічних взаємодій між учасниками господарської діяльності, традиційно виокремлюють чотири основні групи суб'єктів, які взаємодіють у процесі здійснення підприємницької діяльності:

- індивідуальний підприємець, діяльність якого базується на приватній власності на виробничі активи, та який особисто здійснює повний цикл підприємницької діяльності: від пошуку та залучення необхідних ресурсів, організації виробничого процесу та збуту продукції/послуг, до оптимізації всіх цих етапів;

- споживач – це індивід, чия діяльність базується на володінні доходом. Його економічним інтересом є задоволення власних потреб;

- працівники є основним людським ресурсом для функціонування будь-якого підприємства. Вони мають потрібні знання, вміння та досвід, що дає їм змогу виконувати різні робочі завдання. Без їхньої взаємодії з виробничими засобами та обладнанням, наявним у розпорядженні суб'єкта господарювання, повноцінна діяльність організації є неможливою.

Зважаючи на вищесказане, можна зробити висновок, що за принципом ставлення до підприємницької діяльності, діяльність кожного учасника розділяється на такі групи:

- а) державна діяльність;
- б) підприємницька діяльність;
- в) споживча діяльність.

Державна діяльність – це сукупність функцій, які виконуються державою через її уповноважені органи та створені інституції, і має на меті розподіл та перерозподіл державних ресурсів. Також ця діяльність спрямована на підтримання економічної стабільності в суспільстві та гарантування суспільного порядку. Це включає збереження за державою контролю над соціально значущими, хоча й економічно неприбутковими, сферами виробництва.

Підприємницька діяльність визначається як систематична, ініціативна та незалежна діяльність, що здійснюється на власний ризик та часто є інноваційною. Її головна мета – отримання прибутку шляхом виробництва або надання товарів та послуг. Основне завдання цієї діяльності – відповідати на

поточні потреби споживачів. За своїм змістом вона поділяється на виробниче, комерційне та фінансове підприємництво.

Споживання є діяльністю, притаманною всім людям, що охоплює придбання товарів або послуг з метою отримання найбільшої користі. Щодня кожна особа приймає рішення щодо того, як найкраще використати наявні кошти для задоволення індивідуальних потреб.

Будь-який вид діяльності характеризується певними особливостями. Характерні риси підприємницької діяльності впливають з її офіційного визначення. Відповідно до Господарського кодексу України, підприємництво – це самостійна, ініціативна та організована економічна діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) на власний ризик, з метою досягнення як економічних, так і соціальних результатів, а також отримання доходу (прибутку).

Таким чином, основні риси підприємництва зводяться до такого:

1. Незалежність підприємницької діяльності полягає у праві її ведення в будь-якій організаційно-правовій формі, встановленій законодавством.

2. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з новаторством. Ця особливість визнана ключовою для повного розуміння суті підприємництва, адже впровадження нових ідей є основним чинником успіху в роботі та здатності задовольняти потреби клієнтів.

3. Діяльність має систематичний характер. Однак, точних та вимірних критеріїв такої систематичності законодавством не встановлено. Особа, яка зареєстрована як суб'єкт господарювання та регулярно подає звітність про результати своєї діяльності, вважається такою, що здійснює її систематично.

4. Підприємницька діяльність за своєю суттю завжди пов'язана з певними ризиками. Підприємець бере на себе відповідальність за потенційні фінансові втрати, які можуть виникнути внаслідок його роботи. Це може бути спричинено, наприклад, недотриманням податкових норм або порушенням встановлених правил ведення діяльності на конкретному ринку товарів чи послуг.

5. Основне завдання будь-якої комерційної діяльності – це отримання прибутку. Згідно зі статтею 42 Господарського кодексу України, підприємництво – це вид діяльності, що має на меті досягнення економічних та соціальних цілей, а також одержання прибутку.

До учасників підприємницької діяльності належать такі категорії осіб (див. рис.1.1):

1. Під фізичними особами розуміються громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які володіють повною цивільною дієздатністю та не обмежені в ній відповідно до законодавства.

2. Поняття "юридичні особи" охоплює підприємства та організації усіх організаційно-правових форм і форм власності.

3. Об'єднання юридичних осіб: групи підприємств, які здійснюють свою діяльність на території України відповідно до умов угод про розподіл продукції.

Предметом підприємницької діяльності може бути будь-який вид діяльності, спрямований на отримання прибутку або іншої економічної чи соціальної вигоди для підприємця. Це, зокрема, охоплює виробничу, торговельну, комерційну, фінансову, консалтингову, страхову, туристичну та інші сфери. Об'єкт — це те, на що безпосередньо спрямовані зусилля підприємця. По суті, це процес створення та надання товарів і послуг, що мають цінність для ринку або суспільства.

Сутність підприємництва як форми ділової активності визначається його ключовими функціями.

Сутність ресурсної функції підприємництва полягає у прагненні до найоптимальнішого використання всіх наявних активів – матеріальних, людських, грошових та інформаційних. Це включає застосування передових розробок у сферах науки, техніки, менеджменту та виробничих процесів.

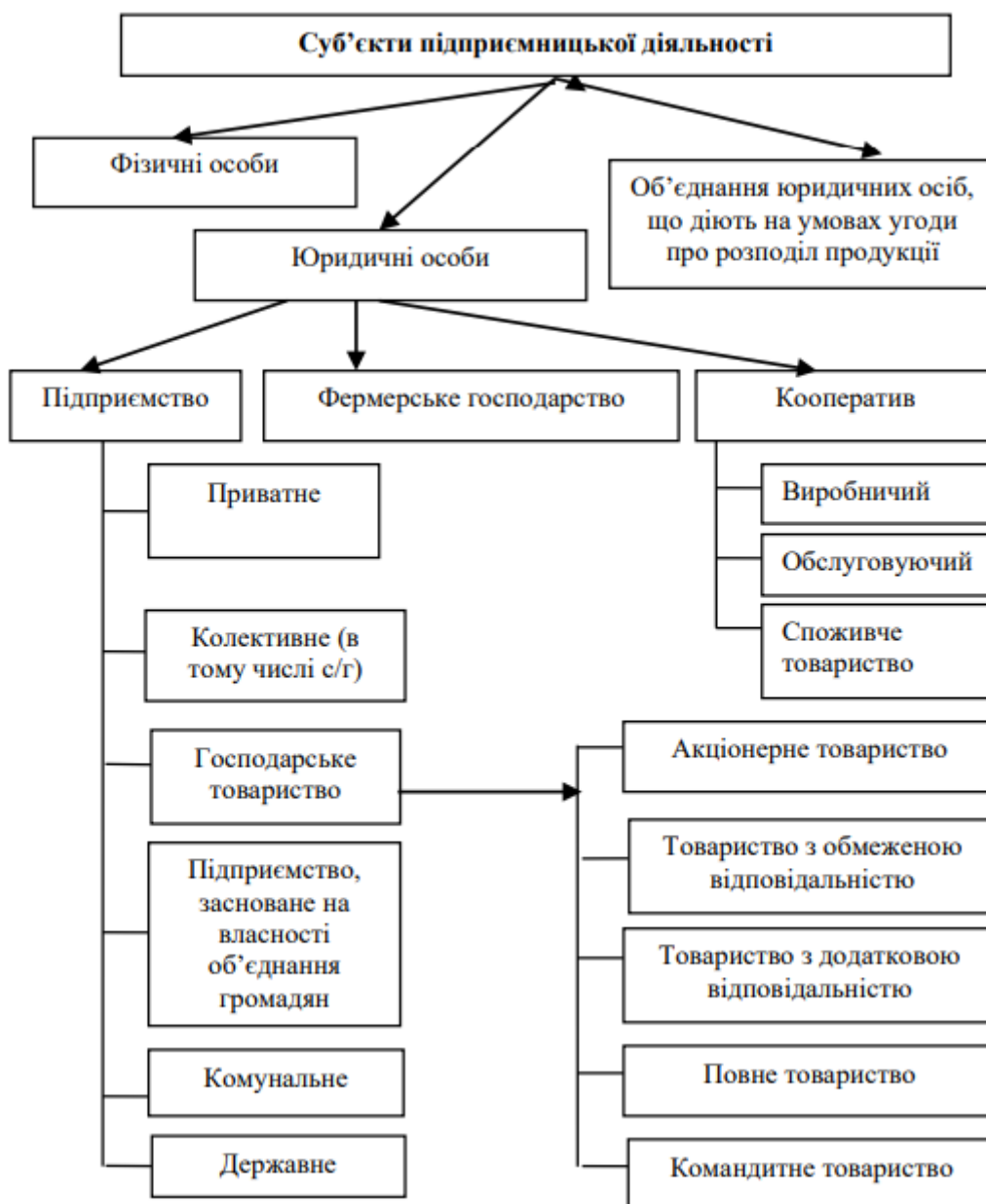

Рис.1.1. Учасники бізнесу

Організаційна діяльність включає організацію виробництва, продажів, маркетингу, управління та рекламну діяльність.

Інноваційна функція охоплює підтримку розробки та впровадження нових ідей, а також реалізацію проєктів та ініціатив, що пов'язані з певними ризиками.

Мотиваційна діяльність полягає у створенні системи заохочення для продуктивної та ефективної праці. Це передбачає раціональне використання ресурсів, враховуючи сучасні досягнення науки, техніки та менеджменту.

1.2. Сутність державного регулювання підприємництва

Сучасний підхід до державного регулювання підприємницької діяльності орієнтований на прагнення України досягти завдань сталого розвитку як на національному, так і на регіональному рівнях, з метою підвищення благополуччя та якості життя громадян. Таким чином, регулятивний вплив держави на бізнесові процеси є складовою частиною економічної політики, що здійснюється державними, регіональними та місцевими органами влади. Слід зазначити, що ефективність регуляторного впливу, зокрема, залежить від рівня створених умов для розвитку підприємницьких суб'єктів та бізнес-середовища загалом.

Політика державного регулювання бізнесу є поширеною у багатьох країнах. Проте, застосування різноманітних інструментів впливу може призводити до неоднакового розуміння сутності державного контролю над підприємницькою діяльністю. Головні розбіжності виникають у питанні про те, що саме підлягає регулюванню, а також у способах здійснення цього впливу.

Зміст державного регулювання підприємництва полягає у комплексі державних заходів регулюючого та управлінського характеру, які включають підтримку, обмеження, заохочення та компенсацію. Основна мета цих заходів – забезпечення належних умов для діяльності та розвитку підприємців, що, своєю чергою, сприяє досягненню цілей сталого розвитку економіки країни.

Наявні точки зору щодо характеру державного регулювання підприємницької діяльності можна поділити на дві ключові групи: прибічників та противників. Ті, хто підтримує необхідність державного втручання, зазначають, що таке регулювання позитивно впливає на формування відповідального підходу до ведення бізнесу. Зокрема, це стосується запобігання безвідповідальному ставленню до довкілля, випуску небезпечної продукції, забезпечення безпеки на виробництві тощо. З іншого боку, опоненти стверджують, що державний контроль підриває ринкові

механізми, ускладнює економічну діяльність і створює зайве навантаження на підприємців.

Ключові напрямки державного регулювання підприємницької сфери такі:

- забезпечення належних умов для ведення бізнесу та виникнення нових компаній;
- забезпечення здорової конкуренції та протидія монополістичним тенденціям;
- розробка механізмів для захисту інтересів підприємців та прав споживачів їхніх товарів і послуг;
- стимулювання зростання ефективності у діяльності бізнесу;
- формування стабільних доходів до державного бюджету від діяльності підприємств..

Державне регулювання підприємницької діяльності, з одного боку, націлене на заохочення її ведення, а з іншого – створює обмеження для мінімізації негативних наслідків функціонування суб'єктів господарювання для економіки в цілому.

При класифікації методів державного регулювання виділяють два головні критерії для їх розподілу: форма впливу та засіб впливу. На основі першого критерію розрізняють методи прямого та непрямого державного впливу.

Прямий регулятивний вплив ґрунтується на підходах, які безпосередньо впливають на господарську діяльність суб'єктів, встановлюючи для них певні правила. Натомість, методи опосередкованого впливу спрямовані на формування сприятливого ділового середовища, що, у свою чергу, непрямо впливає на рішення та дії суб'єктів господарювання.

Застосування будь-яких методів здійснюється через використання інструментів та засобів. Основна відмінність між ними полягає в тому, що інструмент є комплексним механізмом, який може мати опосередкований вплив на підприємницьку діяльність, тоді як засіб — це безпосередній

інструмент впливу, що становить необхідну передумову для розвитку підприємницької діяльності.

Отже, можна визначити ключові механізми прямого та опосередкованого впливу. Зокрема, прямі методи впливу на суб'єкти господарювання реалізуються через законодавчі та регуляторні акти, цільові державні ініціативи та стратегії, державні замовлення, встановлені ціни, дозволи, квоти на товари, бюджетні асигнування тощо. Натомість, опосередковані методи зазвичай використовують такі інструменти, як бюджетні асигнування, державні контракти, фінансування інвестиційних проєктів, формування податкової політики, надання податкових преференцій, емісія грошових коштів, операції з державними цінними паперами, коригування норм обов'язкового резервування для банківських установ, прискорена амортизація активів, а також різноманітні стимули для ведення підприємницької діяльності та подібне.

Загалом, державні та місцеві органи влади здійснюють свій регуляторний вплив на підприємницьку діяльність за такими основними напрямками:

1. Регулювання та забезпечення вільної конкуренції, а також захист прав споживачів від недобросовісної конкуренції в усіх сферах бізнесу.
2. Встановлення соціальних стандартів для ведення підприємницької діяльності, що включають дотримання умов та охорони праці, оплати праці, а також соціальних гарантій, зокрема медичного та соціального страхування.
3. Формування податкової та фінансової політики шляхом регулювання податкових ставок, пільг, процентних ставок за державними кредитами, а також впливу на ціни, валютний курс та обсяг економічних санкцій.
4. Встановлення екологічних стандартів та вимог.
5. Залучення підприємницького сектору до реалізації науково-технічної політики.

У сучасному законодавстві України передбачено декілька напрямків, на основі яких формуються засади для здійснення підприємницької діяльності.

Правовий статус суб'єктів господарювання визначається такими основними напрямками:

- Встановлення законодавчих ознак підприємництва, базових принципів його ведення, значення для розвитку національної економіки, а також допустимих видів комерційної діяльності. Ці норми регулюються Господарським, Цивільним та Митним кодексами України.

- Формулювання положень про статус юридичних та фізичних осіб, доступні організаційно-правові форми для їхньої діяльності, а також визначення кола осіб, яким заборонено займатися підприємництвом через їхні службові обов'язки. Це закріплено у Господарському та Цивільному кодексах, а також у законах «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та «Про запобігання корупції».

Правове регулювання майна охоплює його структуру, порядок його набуття (придбання), використання, відчуження, а також процедури застосування активів для погашення фінансових зобов'язань. Такий підхід дозволяє визначити:

- які саме активи належать або перебувають під контролем суб'єкта господарювання;
- шляхи формування та джерела походження активів підприємства, а також його загальний фінансово-майновий стан;
- законодавчі обмеження та особливості використання певних видів майна в діловій діяльності;
- процедури відчуження майна, що можуть відбуватися за договірними умовами, у ході звичайної господарської діяльності або шляхом примусового вилучення державними органами.

Правове регулювання майна суб'єктів господарювання ґрунтується на праві власності (що включає володіння, користування та розпорядження), а також на праві господарського відання та праві оперативного управління, які визначені Господарським кодексом України.

Одним із аспектів регулювання підприємницької діяльності є визначення підстав та способів її завершення. Існує велика кількість законодавчих актів, що встановлюють ці положення, проте Господарський кодекс передбачає, що припинення бізнесу може відбуватися за таких умов: з власної ініціативи власника, після закінчення терміну дії ліцензії, у разі ліквідації самого підприємця або за рішенням суду. Цивільний кодекс встановлює загальні положення щодо реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання, зазначаючи, що ліквідація є повним припиненням діяльності без переходу майнових прав та зобов'язань до правонаступників. Процедури ліквідації можуть бути проведені як добровільно, так і в примусовому порядку. Реорганізація здійснюється шляхом злиття, приєднання, поділу або перетворення підприємницьких суб'єктів.

Контроль за господарською діяльністю передбачає перевірки та нагляд, що здійснюються уповноваженими установами. Його мета полягає у попередженні неправомірних дій з боку суб'єктів господарювання.

Правовий режим відповідальності у підприємницькій діяльності встановлює підстави, за якими господарюючий суб'єкт допускає порушення законодавства, що тягне за собою настання несприятливих правових наслідків. Виділяють господарську, адміністративну та кримінальну відповідальність. Кожен з цих видів регулюється окремими нормативно-правовими актами, залежно від характеру діяння, типу суб'єкта підприємницької діяльності та ступеня тяжкості порушення.

Слід зазначити, що складний характер суспільних та економічних взаємодій потребує використання різноманітних обмежень. Додатково важливими є також правила укладання договорів та угод, адже їхні обмеження формуються на основі прописаних у них умов, таких як цінові, платіжні та інші.

РОЗДІЛ 2.

ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Загальні проблеми впливу військових дій на зміни у взаємодії між бізнесами

Воєнний конфлікт в Україні призвів до суттєвого зменшення економічної діяльності та ефективності бізнесу. Попри ці виклики, державна підтримка та міжнародна допомога, особливо з боку європейських країн, дозволили частково відновити та підтримувати роботу підприємств навіть у період бойових дій. Це сприяє адаптації компаній до нових реалій та продовженню їхньої діяльності в непростих умовах.

Державна підтримка мала на меті формування сприятливого середовища для підприємництва, що охоплювало зменшення податкового тиску, спрощення митних процедур та інші кроки. Завдяки фінансуванню інвестиційних проєктів від закордонних інвесторів вдалося підтримати мале та середнє підприємництво, що своєю чергою сприяло створенню робочих місць для населення.

Післявоєнне відновлення держави та бізнесу буде здійснюватися поетапно, з урахуванням визначених пріоритетів. Основні напрямки включають відбудову інфраструктури на звільнених територіях, налагодження ділових контактів, відновлення житла та соціальних об'єктів для повернення громадян. Суттєве значення в цих процесах матиме ресурсна база кожної конкретної місцевості після припинення військових дій. На сьогодні забезпечення економічного та соціального зростання як на регіональному, так і на державному рівні становить ключовий пріоритет для органів державної влади, підприємницьких кіл та громадськості.

Актуальні питання, пов'язані з комплексним впливом збройних конфліктів на динаміку взаємодії суб'єктів ринку (підприємств, постачальників, споживачів), а також на внутрішні та міжнародні ринки.

Розглядаються специфічні труднощі та можливості для малого й середнього підприємництва в умовах війни, а також оцінюється дієвість державної підтримки для цієї галузі. Розглядаються наслідки мобілізації населення, міграції працівників та дефіциту кадрів для функціонування підприємств, а також питання забезпечення робочою силою. Окрему увагу приділено стратегіям довгострокового відновлення підприємницької діяльності після завершення бойових дій, що охоплюють залучення інвестицій, відбудову інфраструктури та стабілізацію роботи.

Підприємництво є однією з ключових складових життєдіяльності будь-якої держави, особливо в умовах війни. У цей період вже існуючі проблеми загострилися, зокрема для представників малого та середнього бізнесу. Сучасні підприємці стикаються з новими перешкодами, такими як порушення логістичних ланцюгів, зниження купівельної активності населення, брак робочої сили та потреба пристосовуватися до мінливих обставин. За таких умов забезпечення стабільності та розвитку підприємницької діяльності стає першочерговим завданням для держави та суспільства.

Вивчення труднощів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану дозволяє не лише виявити поточні виклики, а й сформулювати дієві стратегії для підтримки суб'єктів господарювання, передусім малих і середніх підприємств, що становлять основу української економіки.

В умовах триваючого в Україні воєнного стану, підприємницька діяльність зіткнулася з суттєвими викликами та перешкодами. Цей період спричинив значні зміни в економічній ситуації, які вплинули на всі аспекти бізнесу, від виготовлення до доставки продукції та послуг. Ключові проблеми наведено на рис.2.1.

Підприємницька діяльність в Україні в умовах воєнного стану стикається зі значними труднощами, але водночас демонструє витривалість та готовність до пристосування. Для успішного ведення бізнесу в цих обставинах необхідні гнучкість, використання нових підходів і здатність швидко реагувати на зміни в ринковій ситуації. Важливо, щоб державна допомога та

ресурси підтримували відновлення та розвиток підприємництва в Україні після закінчення війни.

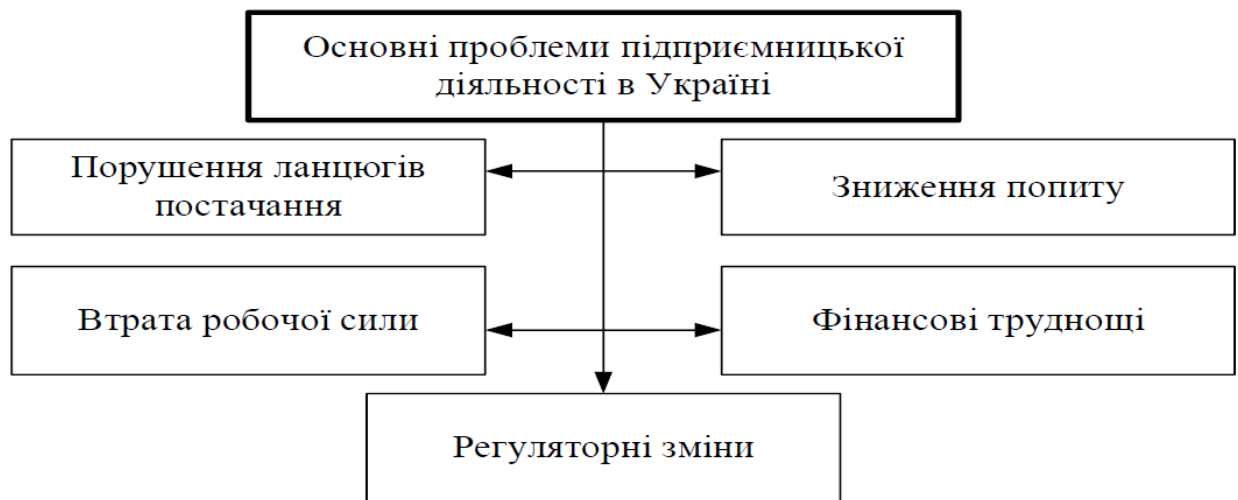

Рис.2.1. Ключові виклики бізнес-діяльності в Україні в умовах воєнного стану

Ключовим завданням для розвитку підприємництва є пошук нових споживачів та ринкових можливостей, оскільки існуючі ланцюги постачання зазнали значних порушень. Це особливо актуально для тимчасово окупованих територій та прилеглих до кордону областей. Воєнні дії спричинили суттєві пошкодження інфраструктурних об'єктів, збої у логістичних мережах та зменшення платоспроможності громадян. Бізнес-структури змушені пристосовуватися до змінених обставин, знаходити нові ринки та забезпечувати фінансову стійкість. Відтік персоналу, юридичні перешкоди та психологічний тиск є суттєвими чинниками, які стримують господарську діяльність. Дослідження цих викликів дає змогу визначити шляхи підтримки та подальшого відновлення бізнес-середовища в Україні.

Основними бар'єрами для розвитку підприємництва в сучасних економічних умовах, зокрема в Україні, можна вважати такі чинники (як це також відображено на рис. 2.2):

1. Зниження попиту на деякі товари та послуги..
2. Порушення або розрив критично важливих ланцюгів постачання.

3. Значне зростання виробничих витрат на товари та послуги призводить до підвищення відпускних цін виробниками, що, у свою чергу, негативно впливає на попит з боку споживачів.

4. Підвищення цін на виробниче обладнання.

5. Втрата клієнтської бази та обмеження доступу до джерел постачання.

6. Вичерпання обігових коштів та загальні труднощі з доступом до фінансових ресурсів.

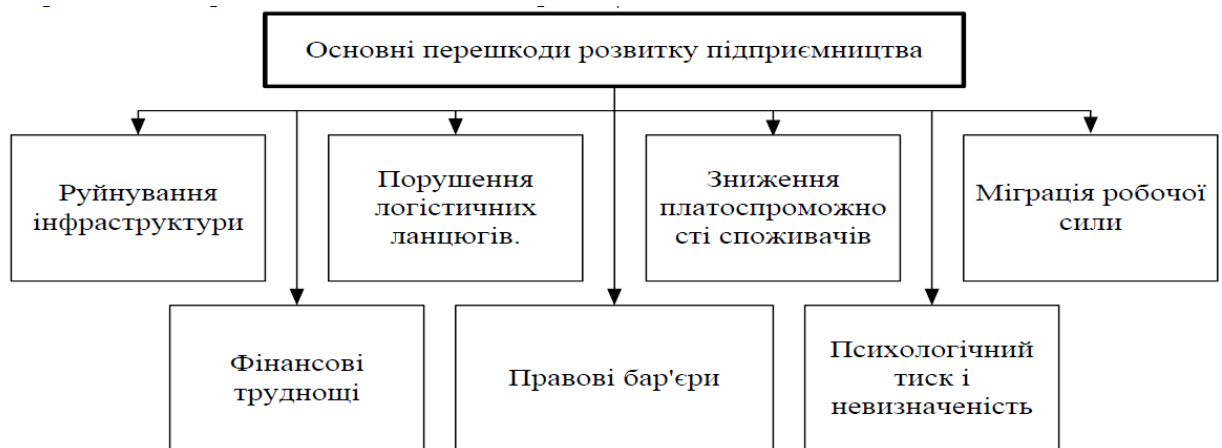

Рис.2.2. Основні чинники, що стримують розвиток бізнесу в Україні в період воєнного стану

Наявні умови створюють серйозні перешкоди для здійснення бізнесу в Україні під час збройного конфлікту. Підприємцям необхідно шукати нові шляхи адаптації, впроваджувати інноваційні рішення та розвивати співпрацю з міжнародними партнерами, щоб забезпечити власну діяльність та сприяти відновленню економіки. Для підприємницької сфери час війни став періодом значних труднощів, проте водночас відкрив нові перспективи для розвитку через застосування інновацій, збільшення партнерства та пошук нових ринків. Основними умовами успіху є гнучкість, адаптивність та здатність швидко реагувати на зміни. Компанії, які здатні швидко адаптуватися до змін та ефективно використовувати нові можливості, матимуть змогу не тільки

подолати кризу, а й закласти основу для майбутнього розвитку у післявоєнний період.

Основні методи розвитку та збереження підприємств під час воєнного стану та подальшої відбудови економіки охоплюють різні напрямки дій. Вони спрямовані на збереження існуючих підприємств, їхнє пристосування до нових реалій та стимулювання подальшого зростання [5]. Серед основних кроків, що можуть підтримати підприємницьку діяльність як під час конфлікту, так і в післявоєнний період, варто виділити такі:

1. Зниження податкового навантаження. Застосування податкових пільг для малих і середніх підприємств (МСП), спрощення податкового адміністрування та можливість відстрочки або зменшення податкових ставок допомагають бізнесу зберегти кошти та робочі місця.

2. Державні програми підтримки. Запровадження грантів та кредитних програм для бізнесу є значущим кроком для його виживання та зростання. Це може охоплювати пільгові позики, фінансування інноваційних ідей, стартапів та допомогу у відновленні виробництва.

3. Доступ до фінансування. У кризовий період та під час відновлення економіки, фінансова підтримка є життєво важливою. Надання державних та міжнародних коштів для відродження або розширення бізнесу дозволить компаніям зберегти конкурентоспроможність і забезпечити економічну стабільність.

4. Діджиталізація та електронна комерція. Допомога підприємцям у переході до цифрових форматів роботи є вирішальною. Уряд може стимулювати розвиток онлайн-торгівлі, надаючи технологічну, навчальну та інфраструктурну підтримку для створення інтернет-магазинів, автоматизації та впровадження новітніх технологій.

5. Нарощування експортного потенціалу. Вихід на міжнародні ринки є значущою стратегією для українських компаній. Держава та міжнародні організації можуть сприяти пошуку іноземних клієнтів, надаючи

інформаційну та консультаційну допомогу щодо експортних процедур, стандартів і вимог.

6. Відбудова інфраструктури та логістики. Після завершення конфлікту, відновлення інфраструктури є ключовим для стабільної роботи бізнесу. Відбудова транспортних, енергетичних та комунікаційних систем дозволить ефективніше постачати продукцію, розвивати логістичні зв'язки та підвищувати конкурентоспроможність.

7. Підготовка та розвиток для підприємців. Програми підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення забезпечують представникам бізнесу можливість адаптуватися до сучасних викликів. Спеціалізовані навчальні програми, що охоплюють напрямки управління ризиками, цифрову трансформацію, інноваційні підходи та експортну діяльність, сприятимуть вдосконаленню ключових навичок та ефективному веденню підприємницької справи.

8. Приваблення іноземних інвестицій. Уряд має активно залучати іноземних інвесторів, формуючи для них сприятливе середовище. Це передбачає податкові стимули та інші преференції, спрощення процедур ліцензування та реєстрації підприємницької діяльності, а також надання гарантій захисту для інвестицій.

9. Полегшення регуляторного тиску. Зменшення бюрократичних перепон та спрощення процедур є вкрай важливим для бізнесу. Заходи, що мають на меті зменшення бюрократичних перешкод, можуть сприяти ефективному розвитку бізнесу.

10. Сприяння об'єднанням та співпраці. Утворення бізнес-об'єднань у різних регіонах чи галузях забезпечує підприємствам додаткові можливості для взаємодії, обміну ресурсами та колективного розвитку. Підтримка співпраці між малими та середніми підприємствами також посилює їхню стійкість та конкурентоспроможність.

Впровадження цих заходів сприятиме підтримці ділової активності у непростий період, активізуватиме економічне зростання та забезпечить

відновлення господарства після завершення конфлікту. Отже, реалізація цих заходів не лише надає підтримку господарським суб'єктам, а й формує більш стійку та гнучку економічну систему, здатну до відновлення і подальшого розвитку в умовах безперервних змін. За умови успішного впровадження цих ініціатив, Україна отримає всі необхідні можливості для досягнення економічної стабільності та подальшого поступу у післявоєнний період.

2.2. Проблеми підприємництва в Україні під час воєнного стану

Наукові праці та публікації, пов'язані з бізнесом в Україні під час воєнного стану, здебільшого присвячені таким питанням:

1. Аналіз економічного впливу бойових дій на діловий сектор, де вивчається, як конфлікт позначається на різних економічних галузях.

2. Оцінка результативності державної підтримки бізнесу, при якій досліджуються заходи, що впроваджуються державними органами для підтримки суб'єктів господарювання, та їхня дієвість.

3. Дослідження адаптаційних стратегій підприємств, що аналізують, яким чином компанії пристосовуються до нових реалій, зокрема, до змін у логістиці, маркетингових підходах та кадровому менеджменті.

Підприємницька діяльність є ключовим фактором розвитку економіки будь-якого суспільства. Усвідомлення її значення як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях створює міцну основу для суспільного процвітання та добробуту.

Згідно з численними науковими дослідженнями, лише 10–20% працездатного населення виявляють схильність та можливості для заняття підприємництвом. При цьому саме малі та середні підприємства становлять приблизно 60% валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, надають близько 7 мільйонів робочих місць і забезпечують приблизно 40% податкових відрахувань до бюджетів різного рівня. У період воєнного стану підприємці стають одними з ключових елементів економічної стабільності держави.

Розглядаючи таку форму підприємницької діяльності як фізична особа-підприємець, варто зазначити, що попри те, що в країні вже понад два роки діє режим воєнного стану, за даними Кабінету Міністрів України, на кінець 2023 року їхня кількість сягнула приблизно 2 мільйонів, що на кілька десятків тисяч більше, ніж було зафіксовано на кінець 2021 року, тобто до початку повномасштабного вторгнення.

Глибший аналіз цих даних, проведений аналітичним веб-порталом «Слово і діло», показує, що у період з 2013 по 2020 рік кількість ФОПів скоротилася з 2,664 мільйона до 1,885 мільйона, тоді як кількість юридичних осіб збільшилася з 1,287 мільйона до 1,35 мільйона.

У 2014 році число індивідуальних підприємців (ФОПів) незначно зросло (на 0,2%), досягнувши 2,670 мільйона, тоді як кількість зареєстрованих юридичних осіб збільшилася на 2,3%, становлячи 1,317 мільйона.

Протягом чотирьох років, починаючи з 2015 року, спостерігалася скорочення кількості фізичних осіб-підприємців. У 2015 році їхня чисельність зменшилася на 15%, сягнувши 2,267 мільйона. Наступного, 2016 року, кількість приватних підприємців скоротилася ще на 5,5%, до 2,143 мільйона. У 2017 році падіння чисельності ФОПів було менш суттєвим, склавши 3,4%, і становило 2,069 мільйона. Проте у 2018 році динаміка попередніх років посилилася, і кількість підприємців скоротилася на 16%, досягнувши показника у 1,736 мільйона осіб, що було подібним до тенденції 2015 року.

Позитивна динаміка в активності малого бізнесу спостерігалася з 2019 року. У цей період було оформлено на 7,5% більше реєстрацій фізичних осіб-підприємців, ніж у попередньому році, а загальна їх чисельність сягнула 1,866 мільйона. Проте у 2020 році темпи приросту кількості ФОПів виявилися помірнішими: загалом тоді було зафіксовано 1,885 мільйона суб'єктів підприємницької діяльності, що свідчило про збільшення на 1,1%.

Варто відзначити, що завдяки поступовому, а подекуди й інтенсивному розвитку ІТ-галузі в Україні, з'являється дедалі більше переваг та можливостей для суб'єктів господарювання, як тих, хто щойно починає свою

діяльність, так і для вже існуючих підприємств. Це стосується і сфери оподаткування. Крім того, прогрес банківського та фінансового сектору суттєво спрощує ведення бухгалтерського обліку, проведення аудиту та загалом операційну діяльність компаній. Наприклад, такі процедури, як відкриття рахунків, подання звітності та здійснення фінансових операцій, потребують значно менше часу та супровідної документації, ніж у багатьох країнах Європейського Союзу.

Варто також наголосити на нових можливостях і перевагах, що стали доступними для підприємців із запровадженням електронної платформи державних послуг Дія та урядових грантових ініціатив, зокрема Єробота. Після початку широкомасштабного вторгнення Росії, а також частково ще до цього, український уряд запровадив низку заходів, що мали на меті підтримати функціонування та сприяти відновленню вітчизняного бізнесу. Деякі з цих кроків носили тактичний характер і були орієнтовані на допомогу малому та середньому бізнесу в період значної невизначеності на початкових етапах конфлікту, тоді як інші ж планувалися для досягнення довгострокових результатів.

Наприклад, державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» була започаткована ще у лютому 2020 року з метою полегшення доступу суб'єктів малого підприємництва до кредитних ресурсів. З початком воєнних дій питання залучення оборотних коштів для підприємців стало вкрай актуальним. Оскільки, зважаючи на зростання інфляції та потребу утримувати вартість товарів і послуг на прийнятному для споживачів рівні, підприємствам залишається дедалі менше прибутку для інвестування у власний розвиток та відбудову.

На підставі результатів дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» (які слугуватимуть ілюстрацією), думки підприємців щодо можливостей залучення додаткових фінансових ресурсів через кредитування різнилися. Певна частина учасників позитивно оцінила цю програму, хоча й вказувала на певні недоліки, а саме обмеження щодо використання кредитних коштів

виключно на придбання товарів, а не обладнання. Проте не всі підприємці змогли успішно скористатися цією можливістю. Багато хто з опитаних зазначав випадки, коли кредитні кошти не були видані навіть після позитивного рішення банку щодо заявки. Причини таких відмов часто залишалися нез'ясованими.

Деякі підприємці висловлюють занепокоєння щодо вимоги надавати забезпечення при оформленні кредиту, вважаючи, що це обмежує коло потенційних позичальників. Крім того, підприємці, які намагалися отримати фінансування за цією державною програмою, відзначали наявність конкретного переліку майна, яке може слугувати заставою, що також знижує доступність цих кредитних коштів.

Цих відомостей, безумовно, недостатньо для остаточних висновків щодо загальної ефективності програми. Респонденти зазначають, що у теперішній ситуації банкам необхідно забезпечувати повернення наданих позик. Попри це, опитані мали й певний негативний досвід взаємодії з програмою. Таким чином, певні елементи її роботи можна вдосконалити та спростити, щоб грошові засоби стали ще більш доступними для можливих отримувачів.

В цілому, переважна більшість опитаних або не виявляла зацікавленості у взаємодії з державними ініціативами, або покладалася на власні ресурси, або не потребувала такої фінансової підтримки.

Навесні 2022 року, у рамках програми державної підтримки «Підтримка», громадяни України, які перебували в регіонах активних бойових дій, мали змогу отримати разову грошову допомогу у розмірі 6500 гривень. На цю виплату могли розраховувати офіційно працевлаштовані особи, за яких сплачувався єдиний соціальний внесок, а також фізичні особи-підприємці всіх груп оподаткування, які подали необхідну звітність за четвертий квартал 2021 року. Значна кількість підприємців скористалася цією нагодою, і цей крок був загалом позитивно оцінений. У період початкової кризи та припинення діяльності більшості підприємств, ці кошти дали можливість компаніям фінансово підтримати своїх працівників. Крім того,

подібна грошова допомога надавалася підприємцям та організаціям, які забезпечували зайнятість для внутрішньо переміщених осіб. Таке рішення також розглядалося як дієвий та своєчасний крок, що сприяв підтримці кадрів компаніями.

Одним із державних рішень, що було позитивно сприйнято підприємцями як на етапі планування, так і під час впровадження, стало зниження регуляторного тиску. В умовах воєнного стану було відмінено заплановані державні перевірки. Проте, дозволяється проведення позапланових інспекцій, якщо існують загрози для прав та інтересів громадян України або безпеки держави. Також, Державна регуляторна служба не складала плану перевірок на 2023 рік. Також було скасовано обов'язок запроваджувати касові апарати для приватних підприємців. Проте, учасники опитування зазначали, що в цілому підтримують ідею фіскалізації, але на ділі стикалися з труднощами щодо її впровадження та деяких аспектів використання касових апаратів.

У зв'язку з початком військової агресії Російської Федерації було введено податкові послаблення для певних категорій платників податків. Зокрема, індивідуальні підприємці (ФОП) першої та другої груп, які застосовують спрощену систему оподаткування, отримали можливість не сплачувати єдиний податок, а також були звільнені від зобов'язання нараховувати та сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) за себе. При цьому, підприємці третьої групи мали змогу за власним вибором обирати спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку за певною ставкою.

З метою забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання, органи державної та місцевої влади здійснювали заходи, що включали звільнення від орендних платежів або формування пільгових умов для користування майном підприємцями. Реалізація таких кроків вимагає ухвалення рішень від владних структур відповідних рівнів, залежно від належності певного об'єкта власності. У травні, наприклад, Фонд державного

майна запровадив пільги на оренду об'єктів державної власності у регіонах, що постраждали від збройної агресії. У квітні Київська міська рада звільнила орендарів комунального майна в столиці від обов'язку сплачувати орендну плату. Проте, не у всіх областях місцеві органи влади застосували аналогічні заходи підтримки для суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, підприємці з Чернігівської області та Дніпра повідомляли, що окрім відсутності знижок на оренду комунального майна, вони також стикалися зі значною вартістю оренди земельних ділянок.

Варто зазначити, що обсяг змін у податковому законодавстві є значно більшим, проте саме ці нововведення були високо оцінені. Вони дозволили підприємцям зберегти обігові кошти у початковий період повномасштабного вторгнення, в умовах суттєвого падіння попиту на їхні товари та послуги та високого рівня невизначеності.

Основною проблемою, з якою підприємці стикаються з перших місяців повномасштабного вторгнення і дотепер, є інфляція та її наслідки. Це проявляється у зростанні цін на сировину, комплектуючі та інші матеріали, а також у зниженні купівельної спроможності населення. Через девальвацію національної валюти, придбання виробничих ресурсів стає дорожчим для підприємств. Це призводить до того, що компанії підвищують вартість своїх товарів та послуг для споживачів. Водночас, їм необхідно враховувати зниження купівельної спроможності населення і прагнути утримувати ціни на конкурентному рівні з метою збереження клієнтської бази. Зниження доходів через інфляцію та необхідність підтримувати належний рівень оплати праці персоналу призводять до того, що компанії мають менше фінансових ресурсів для власного розвитку, інвестування в оновлення матеріально-технічної бази та створення резервних фондів на випадок непередбачених обставин. Це ускладнює пошук обігових коштів для забезпечення поточної діяльності та подальшого зростання бізнесу в сучасних умовах. Крім того, з інфляцією пов'язане подорожчання комунальних послуг, що створює додаткове фінансове навантаження на підприємства та скорочує обсяги доступних

операційних коштів. Ця проблема особливо актуальна для галузей, що використовують енергоємне обладнання, яке потребує значних обсягів електроенергії.

Серед українських підприємців спостерігається низький рівень поінформованості стосовно міжнародних програм та інструментів підтримки. Цей напрям надає широкі можливості для освітньої та навчальної діяльності, яку можуть здійснювати ділові об'єднання та громадські організації. Адже потрібно не тільки розповсюджувати відомості про наявні програми міжнародної допомоги, але й проводити навчання для підприємців щодо ефективної роботи з ними, складання грантових заявок та подальшого управління проєктами.

Актуальними залишаються певні недоліки в податковій системі України. Насамперед, варто переглянути максимальний обсяг доходу для підприємств, які застосовують спрощену систему оподаткування (третя група єдиного податку), з огляду на значні коливання курсу національної валюти. По-друге, спостерігається значна невідповідність у рівнях оподаткування між платниками єдиного податку та тими, хто сплачує ПДВ. Ця різниця перешкоджає розвитку та зростанню бізнесу, адже підприємства, прагнучи уникнути реєстрації платником ПДВ, використовують різноманітні методи «оптимізації оподаткування». Наприклад, через реєстрацію великої кількості фізичних осіб-підприємців (ФОП), які формально володіють окремими частинами одного підприємства. Різноманітні аспекти побудови податкової системи України зберігають свою актуальність. Завданням українських законотворців є вишукування необхідних ресурсів – волі, часу та механізмів – для здійснення комплексних реформ у сфері податкового законодавства України.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Для забезпечення стабільної роботи підприємств в умовах воєнного стану рекомендується впроваджувати ефективні підходи. Вони охоплюють державну підтримку, міжнародну допомогу, освоєння нових ринків збуту та пристосування до змінених економічних обставин. Важливим аспектом є післявоєнне відновлення, яке потребує всебічних підходів для відбудови інфраструктури, виробничих можливостей та комерційних зв'язків.

Складнощі для підприємницької діяльності в Україні в умовах війни значно ускладнили функціонування компаній. Основними викликами стали порушення логістичних ланцюгів, зниження купівельної спроможності населення, обмежений доступ до фінансування, відтік робочої сили та зміни у нормативно-правовому регулюванні. Попри наявні труднощі, підприємства продовжують пристосовуватися завдяки державній підтримці, сприянню міжнародних партнерів та виходу на нові ринки.

Ключовою умовою для відновлення економіки після війни буде всебічний підхід, що охоплюватиме відбудову інфраструктури, підтримку підприємницької діяльності та залучення фінансових вкладень. Тільки завдяки спільним діям держави, ділового сектору та міжнародної спільноти можна забезпечити сталий розвиток бізнесу в Україні як у період війни, так і після її завершення.

Попри значні труднощі, протягом усього періоду повномасштабної війни український бізнес активно долучається до захисту незалежності країни. Вести бізнес в умовах війни є дуже важко, але підприємці показують стійкість та шукають способи для продовження роботи.

Задля виживання та відновлення значна кількість підприємств переорієнтовує свою діяльність на виробництво товарів, актуальних в умовах воєнного стану, виходить на міжнародні ринки, переміщує свою діяльність у

регіони, де є сприятливі умови для безпечного виробництва, поповнює штат працівників, використовуючи, зокрема, ресурси фонду безробітних, та вживає інші аналогічні заходи.

Під час війни для підприємницької діяльності першочерговим завданням стало забезпечення її збереження, виведення з кризової ситуації та виявлення методів для відновлення повноцінної роботи.

Відновлення українського бізнесу в умовах війни вимагає системного підходу та продуманого планування. У найближчій перспективі підприємства не зможуть самотужки впоратися з наявними труднощами. Тому критично важливо, щоб державні органи влади всіх рівнів, представники бізнесу та міжнародні партнери об'єднали зусилля для сприяння економічному відновленню. Це передбачає трансформацію бізнесу, розвиток нових каналів постачання, налагодження ділових партнерств і співпраці, оптимізацію витрат та фінансову підтримку.

У середньостроковій перспективі підприємства потребуватимуть підтримки для сталого відновлення. Це включатиме впровадження інноваційних методів, залучення інвестицій, що враховують екологічні, соціальні та управлінські чинники (ESG-інвестування), а також інвестицій, орієнтованих на позитивний соціальний вплив (імпакт-інвестування). Крім того, важливою буде підтримка у створенні робочих місць та адаптації до стандартів Європейського Союзу. Ключовим пріоритетом також є стимулювання розвитку галузей, які мають високий потенціал стати рушієм економічного прогресу, таких як агропромисловий комплекс, інформаційні технології, будівництво та інфраструктура.

Попри всі труднощі та перешкоди, війна також може стимулювати підприємців до нестандартного мислення, пошуку нових шляхів та розробки стратегій виживання. Варто відзначити, що в період кризи деякі компанії можуть продемонструвати свою адаптивність та здатність до нововведень, змінити свій напрямок роботи і навіть зайняти провідні позиції на ринку після її закінчення. Бізнесу необхідно усвідомити, що методи організації

виробництва, способи просування товарів на ринок та інструменти конкуренції, які були дієвими та працювали ще нещодавно, суттєво змінюються. Саме тому розробка нових моделей поведінки для бізнесу є невідкладним та надзвичайно важливим завданням.

У підсумку, стан українських підприємств під час повномасштабної війни зіштовхується із серйозними труднощами, що вимагають нових підходів, швидкої адаптації та спільних зусиль підприємців, держави, громадськості й міжнародних партнерів, щоб успішно подолати цей непростий період.

Аналіз свідчить про те, що в умовах воєнних дій український бізнес стикається із серйозними проблемами та перешкодами, які вимагають швидкого та ефективного вирішення. Економічна ситуація в умовах військових дій потребує підвищеної уваги з боку уряду, бізнесу, громадськості та міжнародних партнерів, оскільки майбутнє держави залежить від їхніх спільних і злагоджених зусиль.

За результатами проведених досліджень, основними викликами, що постають перед українським бізнес-сектором в умовах військового стану, є нестабільність фінансового стану, суттєве зменшення ринкового попиту, зростання операційних ризиків та потенційних втрат, обмеженість доступу до джерел фінансування та погіршення інвестиційного клімату. Особливо суб'єкти малого та середнього підприємництва потребують активної підтримки для забезпечення своєї платоспроможності, ефективного адаптації до мінливих обставин та впровадження інноваційних стратегій розвитку.

Однак існують шляхи подолання цих викликів та підтримки вітчизняного бізнесу. Надання всебічної фінансової підтримки, запровадження податкових пільг, розробка цільових програм для малих та середніх підприємств, а також залучення інвестицій у перспективні галузі та інноваційні проєкти – всі ці заходи можуть ефективно сприяти стимулюванню економічного розвитку. На середньострокову перспективу постає потреба у проведенні реформ, спрямованих на покращення ділового клімату,

мінімізацію бюрократичних перепон, посилення конкурентоспроможності та заохочення експорту. Крім того, важливе значення має підтримка через освітні ініціативи та підвищення кваліфікації, що сприятиме розвитку нових компетенцій у працівників.

Українські компанії мають потенціал для оновлення за рахунок тісної взаємодії між державою, приватним сектором та громадськістю. Здатність пристосовуватися до мінливих обставин, виявлення новаторських підходів та спільні зусилля можуть сприяти відродженню і посиленню ділової сфери України в умовах воєнного часу.

Цей аналіз має певні обмеження, зумовлені браком повних офіційних статистичних даних за 2022–2023 роки, які були б необхідні для проведення глибокого вивчення поточного стану українського бізнесу. Через це неможливо було зробити вичерпні висновки щодо позитивних та негативних тенденцій його розвитку в умовах війни. Проте, попри ці труднощі, розроблені рекомендації стосовно методів та заходів підтримки вітчизняного підприємництва є практично застосовними, а їхнє впровадження може істотно покращити стан ділового середовища в країні.

Майбутні дослідження спрямовані на обґрунтування основних аспектів окремих інструментів для створення сприятливого бізнес-середовища в країні, а також на визначення відповідальних сторін за їхнє впровадження. Це здійснюється з метою зменшення перешкод для підприємств та формування дієвої державної економічної політики в умовах повномасштабної війни та посилення глобальних викликів.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі значної ваги набуває дедалі більш сприятливе бізнес-середовище для суб'єктів господарювання, які відіграють суттєву роль у створенні та розвитку економічного потенціалу держави. Таким чином, ґрунтуючись на цьому, було проаналізовано поточний стан та визначено ключові проблеми і перспективи підприємницької діяльності в Україні.

Згідно з проведеним аналізом, фінансова підтримка має важливе значення для розвитку підприємницької діяльності в Україні. З огляду на це, ми розробили та пропонуємо ключові напрямки для стимулювання підприємництва в країні.

Встановлено, що ключова проблема державної політики щодо розвитку підприємницької діяльності в Україні полягає у впровадженні неієвих та малоефективних заходів, які не мають чітко визначених цілей або конкретних завдань для її стимулювання.

Одним із ключових напрямків подальших досліджень у сфері розвитку підприємництва є вивчення міжнародного досвіду державної підтримки підприємницької діяльності.

Сприяння розвитку підприємництва та створення соціально відповідальної економіки є ключовими пріоритетами українських реформ. На основі ґрунтовного аналізу статистичних даних та показників, що характеризують тенденції підприємницької діяльності в Україні (таких як число підприємств, зайнятість населення, обсяги продажів та фінансові результати), було зроблено спробу знайти рішення для існуючих проблем підвищення ефективності підприємництва в Україні, шляхом пошуку нових підходів до його реформування. Проведено зіставлення вітчизняного та міжнародного досвіду в цій галузі.

З'ясовано, що рівень розвитку підприємництва в Україні значно поступається показникам провідних країн світу. Виявлено також ключові

проблеми в цій сфері. Запропоновано основні шляхи для подальшого розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Процвітання бізнесу залежить від численних факторів, але фундаментальним аспектом є загальний соціально-економічний розвиток країни. Тому першочерговим завданням України має стати формування належних умов соціального спрямування, враховуючи як загальнонаціональні, так і місцеві інтереси.

Практика функціонування українських підприємств в економічному середовищі демонструє, що процес модернізації та розширення виробництва незмінно стикається з низкою значних труднощів, оскільки запровадження системних перетворень не завжди адекватно відповідає фактичному рівню розвитку чи профільній спрямованості діяльності даного суб'єкта господарювання.

Аналізуючи проблеми та перспективи розвитку підприємницької діяльності в Україні, важливо враховувати досвід інших країн. Наприклад, зараз у світі компанії зі схожим виробництвом часто створюють спільні об'єднання, що допомагає їм легше долати кризові ситуації (зокрема, пандемію) та ефективніше досягати запланованих результатів.

Ключовою умовою для розвитку підприємництва в Україні є формування більш привабливого інвестиційного середовища. Це зумовлено тим, що наша країна має значний потенціал, який цікавить іноземних інвесторів, зокрема вигідне географічне положення, багаті природні ресурси та наявність кваліфікованих кадрів. Крім того, для залучення інвесторів необхідно створити сприятливе законодавство. Отже, аналіз головних проблем та перспектив розвитку підприємницької діяльності набуває особливої актуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Київ : Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, 2014. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/files/042dbf480c.doc> (дата звернення: 01.02.2026).
2. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с.
3. Вороненко І.В., Клименко Н.А. Інноваційний розвиток в умовах цифровізації: оцінка та пріоритети. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 38-45.
4. Іваненко Т.М. Економічна безпека підприємництва в умовах військових конфліктів. Львів: Видавництво ЛНУ., 2023.
5. Дикань О.В. Розвиток бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 57. С. 58–66.
6. Жосан, Г., & Хірса, І. (2022). Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, (14), 26-31. <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/245>
7. Грінченко Р.В. Тенденції розвитку підприємництва в Україні. *Інтелект XXI*. 2019. № 3. С. 133–137
8. Полякова О.М. Соціальна відповідальність малого бізнесу як його конкурентна перевага. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 33–39.
9. Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів: інноваційний вимір: колективна монографія / за ред. д.е.н. Омеляненка В. А. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. 2022. 280 с.
10. Стратегія розвитку підприємництва: експертне бачення. URL: <http://cehrin.org.ua> (дата звернення: 16.02.2026).

11. Дем'яненко Т. І. Необхідність впровадження системи контролінгу на підприємствах України. *Вісник ХНТУ*. 2022. 2(81). С. 149-153 URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/60/55
12. Табінський В.А., Телятник В.М. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні. 2017. № 3 (43). С. 848–851.
13. Prokhorova V., Chobitok V., Pershyna K., Miahkykh I., Shelest O., Yukhman Ya. Patterns of the statelegal support to the dynamic information development of the socioeconomic environment. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. Vol. 124. Issue 13. P. 6–15.
14. Тимченко О.І. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в регіонах України. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4135> (дата звернення: 23.03.2021).
15. Толстова А.В., Кибальчич С.В. Проблеми розвитку підприємництва в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 55–62.
16. Чобіток В. І. Парадигма мистецтва інтелектуалізації управління підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 67. С. 221–228
17. Пермінова, С., Ситник, Н., & Чупріна, М. (2024). Інноваційна діяльність в Україні в період воєнної агресії: тенденції та перспективи. *Економіка та суспільство*, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-62>
18. Фролова Н.Л. Аналіз державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 62–71.
19. Гречанюк М.С. Підприємництво в умовах кризи: виклики та можливості. Київ: Наукова
20. Яцкевич І. В. Інноваційна політика України у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. (39). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1392/1342>

